

426

Vucke & Slinger

3 KB

4ⁿ-25

1920_o

14 NOV 2009

Պրոֆեսորներ լուրջ երկիրների միացե՛ք

ԿԱՐԼ ՄԱՐՔՍ ԵՒ ՖՐԻԴՐԻԽ ԷՆԳԵԼՍ

Մ Ա Ն Ի Ֆ Է Ս Տ

ԿՕՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Թարգման. Գերման. Մ. Մ.

Հրատարակչական կենտրոնի գործադիր կոմիտեի

1920

X Տպարան

3K13

Մ-25

113
25
ԱՌԱՋԱԲԱՆ 1872 թ. ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ

— ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

«Կոմունիստների Դաշնակցութիւնը» — մի միջ-
ազգային բանւորական կազմակերպութիւն, որը այն
ժամանակեայ պայմանների մէջ բնականաբար կարող
էր միայն գաղտնի լինել — 1847 թւականի Նոյեմբերին
Լօնդօնում գումարած կոնգրէսում յանձնարարել է
ներքոյ ստորագրեալներին կազմել հրատարակելու հա-
մար կուսակցութեան մանրամասն տեսական և գործ-
նական ծրագիրը: Այդ պիտով ծնունդ առաւ հետեւեալ
Մանիֆէստը, որի ձեռագիրը վերաբերեալ յեղափո-
խութիւնից մի քանի շարաթ առաջ ուղարկուած էր
Լօնդօն տպագրելու համար: Սկզբում Գերմաներէն
հրատարակելով, Մանիֆէստն ունեցել է այդ լեզուով
Գերմանիայում, Անգլիայում և Ամերիկայում առնա-
ղըն տասներկու տարբեր տպագրութիւններ: Անգլի-
երէն նա առաջին անգամ լոյս տեսաւ 1850 թ. Լօն-
դօնում, Red Republican-ի մէջ, Միսս Հէլէն Մակ-
ֆէրլէնի թարգմանութեամբ, և 1871 թ. Ամերիկա-
յում, առնաղն երեք տարբեր թարգմանութիւննե-
րով: Ֆրանսերէն լոյս տեսաւ Փարիզում, 1848 թ.
Յունիսեան ապստամբութիւնից քիչ առաջ, վերջե-
րումս էլ Նիւ-Իօրկի Le Socialiste-ի մէջ: Այժմ պա-
տրաստուում է մի նոր թարգմանութիւն: Լեհերէն
տպագրւել է Լօնդօնում, առաջին Գերմաներէն հրա-
տարակութիւնից անմիջապէս յետոյ: Ռուսերէն — ժը-
նեւում վաթսուհական թւականներին: Դանիերէն
թարգմանւել է նոյնպէս իսկոյն իր լոյս տեսնելուց
յետոյ:

26 JUN 2013

Որչափ էլ հասարակական յարաբերութիւնները փոխւած լինեն վերջին 25 տարիներում, այնուամենայնիւ այս Մանիֆէստի մէջ արտայայտած ընդհանուր սկզբունքները ամբողջութեամբ վերցրած, պահպանել են մինչեւ օրս իրենց լիակատար ճշտութիւնը: Հարկաւոր է միայն ուղղել մի քանի մասնաւոր կէտեր:

Այդ սկզբունքների գործնական կիրարկումը, ինչպէս Մանիֆէստն ինքը յայտարարում է, ամենուրեք եւ ամեն ժամանակ կախւած պիտի լինի պատմականօրէն տրւած հանգամանքներից, հետեւապէս և չպիտի առանձին նշանակութիւն տալ երկրորդ գլխի վերջում առաջարկւած յեղափոխական միջոցներին:

Այդ մասը ներկայումս շատ կէտերում պէտք է փոփոխի: Ինկատի առնելով խոշոր արդիւնաբերութեան հսկայական զարգացումը վերջին 25 տարւայ ընթացքում և նրա հետ զուգընթացաբար առաջգիմող բանւոր դասակարգի կուսակցական կազմակերպութիւնը. ինկատի առնելով գործնական փորձառութիւնը՝ նախ փետրւարեան յեղափոխութեան, ապա աւելի ևս Փարիզի կոմունայի ժամանակ, երբ պրօլետարիատը առաջին անգամ երկու ամիս չարունակ իր ձեռքն էր առել քաղաքական իշխանութիւնը, — պէտք է ասել, որ վերոյիշեալ գործնական ծրագիրը տեղ — տեղ արդէն հնացել է: Փարիզի կոմունան ապացուցեց, որ «բանւոր դասակարգը չի կարող իր ձեռքն առնել պատերազմի պետական մեքենան և գործադրել նրան յօգուտ իր սեփական շահերի» (տես «Քաղաքացիական պատերազմ Ֆրանսիայում», Միջազգային բանւորական Դաշնակցութեան Ընդհանուր խորհրդի դիմումը, Գերմ. տպագրութիւն, Երես 19 ուր այդ մասին մանրամասն խօսուում է): Յետոյ ինքնատիքեան հասկա-

նալի է, որ սոցիալիստական գրականութեան քննադատութիւնը ներկայիս համար թերի է, որովհետեւ հասնում է միայն մինչեւ 1847 թիւը: Նոյնպէս և նկատողութիւնները կոմունիստների վերաբերմունքի մասին դէպի գանազան դիմադրական կուսակցութիւնները (գլուխ IV), թէպէտեւ ներկայումս ընդհանուր գծերով ճիշտ են, բայց եւ այնպէս իրենց մանրամասնութիւնների մէջ հնացած են, այն պատճառով արդէն, որ քաղաքական դրութիւնը բոլորովին փոխւել է և պատմական զարգացումն անհետացրել է հասարակական ասպարէզից յիշւած կուսակցութիւնների մեծ մասը:

Սակայն Մանիֆէստը մի պատմական դօկումենտ է, որը փոփոխել մենք մեր իրաւունքը չենք համարում: Թերեւս հետեւեալ հրատարակութեանը կցւի մի ներածութիւն, որը կընդգրկէ 1847 թւականից մինչեւ մեր օրերը հասնող ժամանակամիջոցը: Ներկայ արտասպութիւնը կատարւեց մեզ համար բոլորովին անսպասելի կերպով, այնպէս որ մենք ժամանակ չունեցանք այդ անելու:

Լոնդոն 24 Յունիսի 1872

ԿԱՐԼ ՄԱՐՔՍ: ՓՐԻԴՐԻԽ ԷՆԳԵԼՍ

55392.66

ԱՍՍԱՋԱԲԱՆ 1883 Թ. ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ

ՀՐԱՏԱՐԱՍԿՈՒԹԵԱՆ

Ներկայ հրատարակութեան առաջաբանը, աւագ, ես պէտք է միայնակ ստորագրեմ: Մարքսը — այն մարդը, որին եւրոպայի եւ Ամերիկայի համայն բանւոր դասակարգը աւելի է պարտական, քան թէ որեւէ մի ուրիշին — Մարքսը յանգչում է այժմ խայզեաի գերեզմանոցում, և նրա շիրիմի վրայ բուսել է արդէն առաջին խոտը: Նրա մահից յետոյ Մանիֆէստի մշակման լրացման մասին խօսք անգամ չի կարող լինել այլեւս: Բայց հէնց այդ պատճառով ես աւելի ևս կարեւոր եմ գտնում նորից վճռականապէս յայտնել այստեղ հետեւեալը:

Մանիֆէստի հիմնական միտքը՝ որ անտեսական արդիւնագործութիւնը և նրանից անհրաժեշտօրէն բխող բաժանումը հասարակութեան մէջ մի որեւէ պատմական դարեջրջանում կազմում են այդ դարեջրջանի քաղաքական եւ մտաւորական պատմութեան հիմքը. որ հետեւապէս ամբողջ պատմութիւնը (նախնական համայնական հողատիրութեան քայքայումից յետոյ) դասակարգային կռիւների պատմութիւն է եղել՝ շահագործողների և շահագործողների, ենթարկւած և տիրող դասակարգերի միջև, հասարակական զարգացման զանազան շրջաններում. որ այդ կռիւը ներկայումս արդէն հասել է մի աստիճանի, երբ շահագործող եւ ճնշւած դասակարգը (պրօլետարիատը) չի կարող այլ եւս ազատւել շահագործող ճնշող դասակարգից (բուժուազիայից), առանց ազատելու միաժամանակ և ընդմիջտ ամբողջ հասարակու-

— 7 —

թիւնը շահագործութիւնից, ճնշումից և դասակարգային կռիւներից. — այդ հիմնական միտքը պատկանում է միայն և բացառապէս Մարքսին: Ե)

Ես չառ անգամ արդէն ասել եմ այդ. բայց այժմ առանձնապէս հարկւոր է յիշել այդ մասին Մանիֆէստի առաջաբանում:

Փրիլիպիս Էնգելս

Լոնդոն 28 Յունիսի 1883

ա) «Այդ մտքին, — ասում եմ ես Անգլիերէն թարգմանութեան առաջաբանում, — որը իմ կարծիքով կոչւած է հիմք դառնալու պատմական գիտութեան նոյն տեսակ առաջդիմութեան համար, ինչ տեսակ Դարվինի թէօրիան եղել է բնագիտութեան վերաբերմամբ, այդ մտքին մենք երկուսս էլ հեազհեաէ մօտեցել էինք 1845 թւականից դեռ մի քանի տարի առաջ: Թէ որ աստիճան եմ ես ինքնուրոյնաբար առաջ ընթացել այդ ուղղութեամբ, այդ ցոյց է տալիս իմ «Բանւոր դասակարգի դրութիւնը Անգլիայում» աշխատութիւնը: Իսկ երբ 1845 թ. գարնանը ես հանդիպեցի Մարքսին Բրիւսելում, նա արդէն վերջնականապէս մշակել էր այդ միտքը և ներկայացրեց ինձ համարեայ նոյն պարզ խօսքերով, որոնցով ես այդ վերեւ արտայայտեցի»:

ԱՌԱՋԱԲԱՆ 1890 թ. ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Նախորդ տողերը գրելուց յետոյ: կրկին անհրաժեշտ դարձաւ Մանիֆէստի մի նոր Գերմաներէն տպագրութիւն. միեւնոյն ժամանակ տեղի ունեցան Մանիֆէստի հետ կապ ունեցող մի քանի անցքեր, որոնց հարկաւոր է այստեղ յիշատակել:

1882 թ. ժընեւում լոյս տեսաւ վէրա Զասու-լիշի բ) ձեռքով կատարուած երկրորդ Ռուսերէն թարգմանութիւնը, որի առաջարանը գրել էինք Մարքսը և ես: Ահաւասիկ նա:

«Կոմունիստական կուսակցութեան Մանիֆէստի առաջին Ռուսերէն հրատարակութիւնը լոյս է տեսել Բակուինի թարգմանութեամբ վաթսուեակոս թւականների սկզբներում «Կոլոկոլ»-ի տպարանում: Այն ժամանակ այդ գրւածքի ռուսերէն հրատարակութիւնը Արեւմտաքում ունէր միայն գրականական կուրի-օզի նշանակութիւն: Այդպիսի մի հայեացք այսօր այլեւս անկարելի է դարձել: Թէ որքան սահմանա-փակ է եղել պրօլետարական շարժման ծաւալը Մա-տեմբեր 1847 թ.), այդ պարզ երեւում է նրա վերջին գլխից՝ «Կոմունիստների վերաբերմունքը դէպի զանա-զան դիմադրական կուսակցութիւնները»: Այդտեղ բա-ցակայ են ամենից առաջ Ռուսաստանը և Միացեալ Նա-

բ) էնդէլսը սխալում է. այդ ռուսերէն թարգմա-նութիւնը պատկանում է Գէօրգի Պլեխանովին: Մ. Մ.

հանգները: Դա այն ժամանակն էր, երբ Ռուսաստանը ներկայացնում էր եւրոպական ռեակցիայի վերջին հզօր պահեստը և երբ գաղթականութիւնը դէպի Միացեալ Նահանգները կլանում էր եւրոպական պրօլետարիատի աւելորդ ոյժերը: Այդ երկու երկիրները մատակարարում էին առատօրէն հում նիւթեր եւրոպային և մի-եւնոյն ժամանակ ծառայում էին իրեւ վաճառանոց, ուր արտահանում էին եւրոպական արդիւնաբերու-թեան արդիւնները: Հետեաբար, այսպէս թէ այնպէս նրանք երկուսն էլ պատւար էին եւրոպայի հասարա-կական կաղմի համար:

«Որքան փոխւել են այսօր այդ բոլորը: Հէնց այդ եւրոպական գաղթականութիւնը նպաստեց Հիւ-սիսային Ամերիկայի երկրագործութեան զարգաց-ման, որն իր մրցութեամբ ցնցում է եւրոպայի թէ խոշոր եւ թէ մանր հողային սեփականութեան հիմ-քերը: Միեւնոյն ժամանակ նա հնարաւորութիւն տւեց Միացեալ Նահանգներին շահագործելու սեփական հարուստ արդիւնաբերական աղբիւրները այնպիսի շափերով եւ այնպիսի եռանդով, որ կարճ ժամանա-կամիջոցում դա պէտք է վերջ դնէ Արեւմտեան եւրո-պայի արդիւնաբերական մենաշնորհին: Եւ այդ եր-կու հանգամանքներն Ամերիկայի վրայ եւս ազդում են յեղափոխիչ կերպով: Ինքնուրոյն Փարմըրների մանր ու միջակ հողային սեփականութիւնը—Ամերիկայի ամբողջ քաղաքական կաղմի այդ հիմքը—աւելի ու աւելի է յաղթահարւում հսկայ Փարմըրների մըր-ցութեամբ, մինչդեռ միաժամանակ արդիւնաբերա-կան շրջաններում, կապիտալի առաւելական կենտ-րոնացման հետ, զարգանում է առաջին անգամ մի քաղմաթիւ պրօլետարիատ:

«Անցնենք Ռուսաստանին: 1848—49 թվականներին յեղափոխութեան շրջանում ոչ միայն եւրոպական միապետները, այլ եւ եւրոպական բուրժուականները իրենց միակ փրկութիւնը նոր ոյժ առնող պրօլետարիատից տեսնում էին Ռուսաստանի միջամտութեան մէջ: Ցարը յայտարարեց եւրոպական ռեակցիայի պարագլուխ: Այսօր նա բռնադատուած է Գատչինայում, որպէս յեղափոխութեան գերի, և Ռուսաստանը ներկայացնում է եւրոպայի յեղափոխական շարժման առաջապահ գունդը»:

«Կոմունիստական Մանիֆէստի նպատակն էր՝ յայտարարել ժամանակակից բուրժուական սեփականութեան վերահաս ճակատագրական անկումը: Բայց Ռուսաստանում, տենդային արագութեամբ զարգացող կապիտալիստական կարգերի եւ միայն ներկայումս գոյացող բուրժուական հողային սեփականութեան հետ միասին, մենք գտնում ենք հողերի մեծ կէսը գիւղացիների ձեռքում, որպէս համայնական սեփականութիւն:

«Հարց է ծագում. կարո՞ղ է արդեօք Ռուսական համայնքը—նախնական կոլեկտիւ հողային սեփականութեան այդ յամենայն դէպս շատ քայքայուած ձեւը—անմիջապէս փոխել հողային սեփականութեան աւելի բարձր, կոմունիստական ձեւի, թէ, ընդհանրապէս, նա դեռ պէտք է անցնէ քայքայման նոյն պրոցէսը, որով բնորոշուած է Արեւմտեքի պատմական զարգացումը:

«Միակ պատասխանը, որ այսօր կարելի է տալ այդ հարցին, հետեւեալն է:

Եթէ Ռուսական յեղափոխութիւնը ազդանշան եղաւ Արեւմտեան բանտորական յեղափոխութեան հա-

մար, այնպէս որ երկու յեղափոխութիւնները լրացրեն իրար, այն ժամանակ Ռուսական ներկայ համայնական հողատիրութիւնը կարող է կոմունիստական զարգացման ելակէտը դառնալ:

Լոնդոն 21 Յունուարի 1882.

Միեւնոյն ժամանակ լոյս է տեսել ժընեւում մի նոր Լեհական թարգմանութիւն. Manifest Komunistyczny.

Յետոյ հրատարակել է մի նոր Գանիական թարգմանութիւն “Social-demokratisk Bibliotek”-ում, Կոպենհագէն, 1885: Դժբախտաբար նա լրակատար չէ. մի քանի նշանաւոր տեղեր, որոնք, թուում է, թարգմանչին զժաւորութիւններ են պատճառել, բաց են թողնուած, և առհասարակ այստեղ—այնտեղ նշմարուած են շտապման հետքեր, որոնք այնքան աւելի անհաճելի են թուում որքան թարգմանութեան միւս մասերից երեւում է, որ եթէ մի փոքր աւելի խնամք տարւէր, թարգմանութիւնը կարող էր բաւական յաջող լինել:

1886 թ. Փարիզի Le Socialiste-ի մէջ լոյս տեսաւ մի նոր Ֆրանսերէն թարգմանութիւն մինչեւ օրս եղած հրատարակութիւնների մէջ դա լաւագոյնն է:

Դրանից յետոյ միեւնոյն տարին լոյս տեսաւ մի Սպանիական թարգմանութիւն Մադրիտի “El Socialista”-ի մէջ, որը յետոյ տպագրեց առանձին գրքաձեւով. “Manifiesto del Partido Comunista Por Carlos Marx y F. Engels, Madrid Administracion de El Socialista, Hernan Cortes 8”.

Ինչպէս կուրիոզ պէտք է յիշել, որ 1887 թ.

Կ. Պօլսի մի հրատարակչի առաջարկել են Մանիֆէստի Հայերէն թարգմանութեան ձեռագիրը. բարի մարդը քաջութիւն չի ունեցել տպագրելու Մարքսի անունը կրող մի աշխատութիւն եւ խորհուրդ է տւել թարգմանչին՝ Մարքսի փոխարէն դնել իր անունը: Թարգմանիչը մերժել է այդ առաջարկը:

Անգլիայում, մի քանի շատ թէ քիչ սխալ Ամերիկեան թարգմանութիւններ արտատպելուց յետոյ, 1888 թ. լոյս տեսաւ վերջապէս մի ճիշտ թարգմանութիւն: Թարգմանութիւնը արել է իմ ընկեր Սամւել Մօօրը եւ տպագրւելուց առաջ՝ նա նորից խմբագրւել է մեր երկուսիս կողմից: Նրա վերնագիրն է. Manifesto of the Communist Party, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorised English Translation. Edited and annotated by Frederick Engels. 1888. London, William Reeres, 185 Fleet st E. C. Այդ հրատարակութեան մէջ տրւած նկատողութիւններից մի քանիսը մտել են ներկայ հրատարակութեան մէջ:

Մանիֆէստն ունեցել է իր ճակատագիրը: Իբր լոյս տեսնելու առաջին օրերում նա ողբերգութեամբ ողջոյնեցաւ գիտական սօցիալիզմի այն ժամանակ դեռ փոքրաթիւ առաջադուռի կողմից, ինչպէս այդ մասին վկայում են առաջին առաջարանի մէջ յիշատակւած թարգմանութիւնները: Ապա շուտով, 1848 թւականի փարիզի բանւորների Յունիսեան պարտուէնց մոռացութեան, իսկ յետոյ, Կեօլնի կոմունիստների 1852 թ. Նոյեմբերի դատապարտութեամբ, նա յայտարարեց «օրէնքից դուրս»: Երբ փետրւարեան յեղափոխութիւնից ծագած բանւորական շարժումը

բոլորովին անհետացաւ հասարակական ապարիզից, եւ մղւեց բեմից նոյնպէս եւ Մանիֆէստը:

Երբ բանւոր դատակարգը եւրոպայում դարձեալ բաւականաչափ զօրեղացաւ՝ իշխող դատակարգերի դէմ նոր գրոհ տալու համար, այն ժամանակ ծնունդ առաւ «Միջազգային բանւորական Դաշնակցութիւնը»: Նրա նպատակն էր ձուլել Եւրոպայի եւ Ամերիկայի բովանդակ մարտնչող բանւոր դատակարգը մի մեծ գիւնորական բանակի մէջ: Դրա համար նա չէր կարող իրեն ելակէտ ընդունել Մանիֆէստի մէջ արտայայտած սկզբունքները. նա պէտք է ունենար այնպիսի մի ծրագիր, որը հնարաւորութիւն աւար միանալու թէ Անգլիական գրէտու-իւնիօններին, թէ Ֆրանսիական, Բելգիական Իտալական և Սպանիական պրուդօնիստներին եւ թէ Գերմանական Լատալեաններին: Գ) Այդ ծրագիրը — Ինտերնացիօնալի կանոնադրութեան հիմնական սկզբունքները — կազմուած էր Մարքսի ձեռքով այնպիսի փարզապետութեամբ, որը խոստո-

գ) Մեզ հետ յարաբերութիւններ ունենալիս, Լատալն անւանում էր իրեն Մարքսի «աշակերտ» եւ, որպէս այդպիսին, կանգնած էր բնականաբար Մանիֆէստի սկզբունքների հողի վրայ: Այլ էին Լատալի այն համախոհները, որոնք նրա պահանջած «պետական կրեդիտով հիմնւելիք արդիւնաբերող ընկերութիւններից» հեռու չէին գնում և ամբողջ բանւոր դատակարգը բաժանում էին երկու մասի. ինքնօգնութեան կողմնակիցների և պետական օգնութեան կողմնակիցների:

վանում էին մինչեւ անգամ Բակունինը եւ անիշխանականները: Մանիֆէստի մէջ արծարծած դրուժիւնների վերջնական յաղթանակը Մարքսը սպասում էր միայն եւ միայն բանւոր դասակարգի մտաւոր զարգացումից, որը պէտք է անհրաժեշտօրէն կատարէր շնորհիւ բանւորների միացած գործակցութեան եւ փոխադարձ շփման: Դէպքերը եւ կապիտալի դէմ մղուող կռիւի փոփոխական փորձերը, պարտութիւնները աւելի քան աջողութիւնները, պէտք է պարզէին մաքառողներին նրանց մինչայսժամեան համաշխարհային դարմանների անբաւարարութիւնը, պէտք է ընդունակ դարձնէին նրանց ուղեղները՝ աւելի հիմնաւոր կերպով ըմբռնելու բանւորների ազատագրութեան իսկական պայմանները: Եւ Մարքսն իրաւացի էր: Բանւոր դասակարգը 1874 թւականին, Ինտերնացիոնալի լուծման ժամանակ, բոլորովին այլ էր, քան 1864 թւականին, Ինտերնացիոնալի հիմնադրութեան ժամանակ: Պրուդոնիզմը Բոմանական երկրներում եւ ինքնօրինակ Լատաւեանիզմը Գերմանիայում արդէն անհետանալու վրայ էին եւ մինչեւ անգամ այն ժամանակեայ Անգլիական ծայրայեղ պաշտօնողական դրէյտս-իւնիօնները հասել էին փոքր առ փոքր այնպիսի դրութեան, որ 1877 թ. Սվանսիայում կայացած նրանց կոնգրէսի նախագահը կարողացաւ ասել կոնգրէսի անունից. «ցամաքային սոցիալիզմը կորցրել է մեզ համար իր սարսափը»: Բայց ցամաքային սոցիալիզմը 1887 թ. դրեթէ դեռ եւս միայն Մանիֆէստի մէջ արտայայտւած թէօրիան էր: Այդպէս Մանիֆէստի պատմութիւնը՝ սկսած 1848 թւականից: Այսօր Մանիֆէստը — համայն սոցիալիստական գրականու-

թեան այդ, անտարակոյս, ամենաշատ տարածւած եւ ամենամիջազգային արդիւնքը — ներկայացնում է մի ընդհանուր ծրագիր ամբողջ աշխարհի միլիօնաւոր բանւորների համար, Սիբիրից մինչեւ Կալիֆօրնիա:

Բայց եւ այնպէս, երբ նա լոյս տեսաւ, մենք չէինք վստահանում նրան սոցիալիստական Մանիֆէստ անւանելու: 1847 թ. սոցիալիստ բառի տակ հասկանում էին երկու տեսակի մարդկանց: Մի կողմից, զանազան ուսուցիական սիստէմների կողմնակիցներին եւ յատկապէս Անգլիական Օվէնիստներին ու Ֆրանսիական Ֆուրիէրիստներին, որոնք երկուսն էլ այն ժամանակ դարձել էին արդէն հասարակ աղանդներ եւ անհետանալու վրայ էին: Միւս կողմից, ամեն տեսակ սոցիալական դեղագործներ, որոնք իրենց ամենաարդի միջոցներով եւ բազմատեսակ կարկատաններով կամենում էին դարմանել հասարակական թշուառութիւնները՝ առանց դիպչելու ամենեւին կապիտալին եւ շահին: Երկու դեպքում էլ մարդիկ, որոնք կանգնած էին բանւորական շարժումից դուրս եւ որոնք նեցուկ էին որոնում աւելի «կրթւած» դասակարգերի մէջ: Ընդհակառակը, բանւորների այն մասը, որը, համոզւած քաղաքական յեղաշրջումների անբաւարարութեան մէջ, պահանջում էր հասարակական կարգերն արմատական վերանորոգումն, անւանում էր իրեն կոմունիստական: Դա դեռ բոլորովին անմշակ, ինքնատիւնքով եւ փոքր ինչ բիրտ կոմունիզմ էր: Բայց նա այնքան ուժեղ էր, որ կարողացաւ արտադրել ուսուցիական կոմունիզմի երկու մեծ սիստէմներ. Ֆերտսնիայում Կարէի «իկարիական» կոմունիզմը, Գերմանիայում Վալալինգի կոմունիզմը: Սոցիալիզմը 1847 թւականին նշանակում էր բոլորական շարժում, իսկ

կամունիզմը՝ բանւորական շարժում: Սօցիալիզմը, գոնէ Եւրոպայի ցամաքի վրայ, մուտք ունէր սալօններում, կամունիզմը՝ ընդհակառակը: Եւ որովհետեւ մենք այն ժամանակ արդէն կատարելապէս համոզւած էինք, որ «բանւորների ազատագրութիւնը պէտք է լինի իրենց բանւորների գործը», ուստի մի վարկեան անգամ չէինք կարող տատանել, թէ որը ընտրել այդ երկու անուններից: Եւ դրանից յետոյ էլ երբէք մեր մտքով չի անցնիլ հրաժարել այդ անունից:

«Արօլետարներ բոլոր երկիրների միացէք»: Շատ քիչ ձայներ արձագանք տւին մեզ, երբ մենք 42 տարի սրանից առաջ, Փարիզեան յեղափոխութեան նախօրեակին, որի ժամանակ արօլետարիատը երեւան եկաւ ինքնուրոյն պահանջներով, աշխարհ նետեցինք այդ կոչը: Բայց 1864 թւականին Սեպտեմբերի 28-ին Արեւմտեան Եւրոպայի երկիրների մեծամասնութեան արօլետարները միացան, կազմելով փայլուն յիշատակի «Միջազգային բանւորական Դաշնակցութիւն»ը: Այդ Դաշնակցութիւնը, ճիշտ է, գոյութիւն ունեցաւ միայն 9 տարի: Բայց սր նրա հիմնած բոլոր երկիրների արօլետարների յաւիտենական միութիւնը ապրում է տակաւին, եւ աւելի ուժեղ քան երբ եւ իցէ, այդ ամենապերճախօս կերպով վկայում է այսօրւան օրը: Որովհետեւ այսօր, երբ ես գրում եմ այս տողերը, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի արօլետարիատը դիտում է իր առաջին անգամ ի մի խմբուած զօրազնդերը, ի մի խմբուած իրրեւ մի գործ, մի դրօշակի տակ եւ մի մօտաւոր նպատակի համար—ութժամեայ նօրմալ, օրէնքով հաստատած աշխատանքի օրւայ համար, որը պահանջեց առաջին անգամ 1866 թւականին ինտերնացիօնալի ժընեւի կօնգրէսը եւ կրկին 1889 թւական

նին Փարիզի բանւորական կօնգրէսը: Ու այսօրւայ տեսարանը ցոյց կտայ բոլոր երկրների կապիտալիստների եւ կալաժատէրերին, որ բոլոր երկիրների արօլետարները իրօք արդէն միացած են:

Երանի՛ թէ Մարքսը դեռ կանգնած լիներ մօտըս, եւ սեփական աչքով տեսնէր այդ բոլորը:

Ֆրիդրիխ Էնգէլս

55392-66
Լոնդոն 1 Մայիսի 1890

Մ Ա Ն Ի Ֆ Է Ս Տ

ԿՕՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Եւրոպայում մի ուրուական է շրջում—կոմունիզմի ուրուականը: Ալեւոր Եւրոպայի բոլոր զօրութիւնները՝ Պապը և Յարը, Մէտէրնիխը և Գիգօն, ծրանսիական արմատականները և Փերմանական ուտիկանները սրբազան դաշն են կապել այդ ուրուականը հալածելու համար:

Կա՛յ արդեօք մի դիմադրական կուսակցութիւն, որ իր իշխող հակառակորդների կողմից կոմունիստական չ'կոչւէր. կա՞յ մի դիմադրական կուսակցութիւն, որ իր կարգի չ'մեղադրէր կոմունիզմի մէջ թէ աւելի առաջադէմ դիմադրականներին և թէ իր յետադէմ հակառակորդներին:

Այդ փաստը երկու տեսակ եզրակացութեան է բերում:

Կոմունիզմը ճանաչւած է արդէն իրրեւ ոյժ բոլոր Եւրոպական պետութիւնների կողմից:

Ժամանակն է արդէն, որ կոմունիստները ամբողջ աշխարհի առաջ քաջարձակ կերպով հրապարակ հանեն իրենց հայեցողութիւնները, իրենց նպատակները և ձգտումները և կոմունիստական ուրուականի մասին տարածւած առասպելներին հակադրեն իր, կոմունիստական կուսակցութեան Մանիֆէստը:

Այդ նպատակով գանազան ազդուծիւնների պատկանող կօմունիստները ժողովւել են Լօնդօնում եւ մշակել ներկայ Մանիֆէստը՝ Անգլիական, Ֆրանսիական, Գերմանական, Իտալական, Ֆլամանական և Դանիական լեզուներով հրատարակելու համար:

I

ԲՈՒՐԺՈՒԱՆՆԵՐ ԵՒ ՊՐՕԼԵՏԱՐՆԵՐ

Մինչայժմեան բոլոր հասարակութիւնների պատմութիւնը դասակարգային կռիւների պատմութիւն է: դ)

դ) Այսինքն, ճիշտ ասած, դա գրաւոր կերպով մեզ հասած պատմութիւն է: 1841 թւականին Նախնական հասարակութեան պատմութիւնը—հասարակական կազմակերպութիւն, որ Նախորդում է բոլոր գրաւոր պատմութիւններին—գրեթէ կատարելապէս անյայտ էր: Դրանից յետոյ, Հաքստհաուզենի շնորհիւ, կատարւեց համայնական հողատիրութեան գիւտը Ռուսաստանում, իսկ Մաուրէրը ապացուցեց, որ հողատիրութեան այդ ձեւը կազմել է այն հասարակական հիմունքը, որից սկսել են իրենց պատմական դարգացումը բոլոր Գերմանական ցեղերը: Կամաց—կամաց հաստատուեց նաեւ, որ գիւղական համայնքները իրենց համայնական հողատիրութեամբ կազմել են հասարակութեան սկզբնական ձեւը Հնդկաստանից մինչեւ Իրլանդիա: Վերջապէս այդ Նախնական կօմունիստական հասարակութեան ներքին յազմակերպութիւնը, իր տիպիկական ձեւով, պարզւեց այն ժամանակ, երբ Մօրգանը գտաւ տոհմի (gens) իսկական բնութիւնը եւ նրա գիրքը ցեղի մէջ: Նախնական համայնքի լուծման հետ, սկսում է հասարակութեան բաժանումն տարբեր, իսկ յետոյ եւ հակադրական դասակարգերի:

Աղատն ու ստրուկը, ազնականն ու ռամիկը, կալածատէրը և ճորտը, վարպետն ու քերթեհարը, մի խօսքով, ճնշողը եւ ճնշւածը կանգնած էին միմեանց դէմ մշտական հակառակութեան մէջ, մղում էին անընդհատ կռիւ մերթ թափուն, մերթ բացալալ կռիւ, որ իւրաքանչիւր անգամ վերջանում էր կամ ամբողջ հասարակական կառուցւածքի յեղաշրջմամբ, կամ կռուող դասակարգի ընդհանուր կործանումով:

Նախընթաց պատմական շրջաններում մենք դտնում ենք գրեթէ ամենուրեք հասարակութեան լիակատար բաժանումն տարբեր աստիճանների եւ բազմատեսակ հասարակական դրութիւնների մի ամբողջ սանդուղք: Հին Հռոմի մէջ մենք հանդիպում ենք ազնականների, ասպետների, ռամիկների ըստըրուկների: Միջին դարերում երեւան են գալիս աւատներ, տեղապահներ, համքարական վարպետներ, քերթեհարներ եւ ճորտեր, եւ այդ դասակարգերից իւրաքանչիւրի մէջ դարձեալ առանձին ստորաբաժանումներ:

Աւատական հասարակութեան անկումից առաջացած ժամանակակից բուրժուական հասարակութիւնը չի վերացրել դասակարգային տարբերութիւնները: Հների տեղ միայն նա դրել է նոր դասակարգեր, մըշակել հարստահարութեան նոր եղանակներ եւ կռւի նոր ձեւեր:

Մեր, բուրժուազիայի, դարեշրջանը նշանաւոր է ալայն նրանով, որ նա հասարակացրել է դասակարգային տարբերութիւնները: Ամբողջ հասարակութիւնը բաժանւում է հետզհետէ երկու մեծ խւամի բանակների, երկու մեծ ուղղակի իրար դէմ կանգ-

նած դասակարգերի՝ բուրժուազիայի եւ պրօլետարիատի:

Միջնադարեան ճորտերից առաջ եկաւ առաջին քաղաքների ազգաբնակութիւնը: Այդ ազգաբնակութիւնից դարգացան բուրժուազիայի առաջին տարրերը:

Ամերիկայի գիւտը և Աֆրիկայի շուրջնաւարկումը նոր ասպարէզ ստեղծեցին ծնունդ առնող բուրժուազիայի համար: Արեւելեան Հնդկաստանի եւ Չինաստանի վաճառանոցները, Ամերիկայի գաղութացումը, փոխանակութիւնը գաղութների հետ, փոխանակութեան միջոցների եւ առհասարակ ապրանքների բազմացումը մինչեւ այդ չի լսած դարկ տւին առետուրին, նաւարկութեանը եւ արդիւնաբերութեանը, եւ այդպիսով արագացրին քայքայող աւատական հասարակութեան մէջ յեղափոխական տարրի աճումը:

Մինչ այդ գոյութիւն ունեցող աւատական կամ համքարական արդիւնաբերութեան եղանակը այլ եւս անկարող էր բաւարարութիւն տալ նոր վաճառանոցների աճող պէտքերին: Նրա տեղ երեւան եկաւ մանուֆակտուրան: Համքարական վարպետներին ետ մղեց արդիւնաբերական միջին դասակարգը. աշխատանքի բաժանումն զանազան համքարութիւնների միջեւ չըքացաւ, տեղի տալով աշխատանքի բաժանմանը արհեստանոցի մէջ:

Սակայն վաճառանոցները շարունակ աճում էին, պահանջը շարունակ ուժեղանում: Մանուֆակտուրան նոյնպէս անբաւարար գտնւեցաւ: Եւ շոգին ու մեքենայականութիւնը յեղափոխեցին արդիւնաբերութիւնը: Մանուֆակտուրայի տեղը գրաւեց նորագոյն խոշոր արդիւնաբերութիւնը, միջին դասի տեղը—արդիւնաբերող միլիօնատէրը, ինքուստրիական բանակ-

ների առաջնորդները՝ արդի բուրժուաները :

Սուր արդիւնարեութիւն ստեղծեց համաշխարհային վաճառանոց, որը նախապատրաստել էր Ամերիկայի գիւտով : Համաշխարհային վաճառանոցն անասման զարկ տաւ առեւտրին, նաւագնացութեանը և ցամաքային հաղորդակցութեան միջոցներին : Այդ նորից ազդեց արդիւնարեութեան ծաւալման վրայ, եւ նոյն շափով, որ շափով աճում էին առեւտուրը, նաւագնացութիւնը եւ երկաթուղիները, աճում-զարգանում էր բուրժուազիան, բաղմապատկուում էր իր կապիտալները եւ ետ մղում Միջին դարերից մնացած բոլոր միւս դասակարգերը :

Այդպիսով մենք տեսնում ենք, որ ժամանակակից բուրժուազիան ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ արդիւնք երկարատեւ զարգացման, արտադրութեան եւ հաղորդակցութեան ձեւերի մէջ եղած մի ամբողջ շարք յեղաշրջումների :

Բուրժուազիայի զարգացման ամեն մի աստիճանը ուղեկցւում էր նրա քաղաքական առաջդիմութեան համապատասխան քայլով :

Բուրժուազիան՝ ճնշւած ֆեոդալական տիրապետութեան տակ, զինւած եւ ինքնավար մի միութիւն կոմունայի եւ մէջ, այստեղ անկախ քաղաքային հասարակապետութիւն, այնտեղ միապետութեան մէջ երրորդ հարկատու դաս, ապա մանուֆակտուրայի շրջանում՝ սահմանափակ կամ միահեծան պե-

կ) Այդպէս էին կոչւում Իտալիայի և Ֆրանսիայի քաղաքացիների քաղաքային համայնքները, այն օրից, երբ նրանք իրենց ֆեոդալ իշխաններից զննել կամ խլել էին ինքնավարութիւնը և աւուրները :

տութեան մէջ՝ հակակշիռ ընդէմ ազնւականութեան . զլխաւոր պատուարը բոլոր խոշոր միապետութիւններ : առհասարակ, — այդ բուրժուազիան, խոշոր արդիւնարեութեան եւ համաշխարհային վաճառանոցի ծագման օրից, նաճեց իր համար նորագոյն սահմանադրական պետութեան մէջ բացառիկ քաղաքական իշխանութիւն : Այդի պետական իշխանութիւնը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ մի յանձնաժողով, որը կոչւած է բուրժուազիայի հասարակական գործը վարելու :

Բուրժուազիան խոցուցել է պատմութեան մէջ մի վերին աստիճանն յեղափոխական գեր :

Ամեն տեղ, ուր բուրժուազիան տիրապետութիւն է ձուռք բերել, նա քանդել է բոլոր աւատական, նահապետական, հովու երգական յարաբերութիւնները : Նա անգթօրէն խորտակել է աստական պէտ-պէս կապերը, սրանք միացնում էին մարդուն իր հրամանատարների հետ, եւ չի թողել մարդկանց մէջ այլ կապ, բացի մերկ շահից, բացի անտիրտ «նազդ վճարից» : Բարեպաշտ յափշտակութեան անպետական ոգեւորութեան եւ մանր-բուրժուական սանտիմենտալ լիզմի բռնկումները նա խեղդել է նեղ, մանրահալի ետամուտութեան սուսն ջրի մէջ : Մարդկային անհատական արժանաւորութիւնները նա վերածել է փոխանակութեան արժէքի, եւ ձեռք բերած կամ երա խաւորեալ ազատութեան բաղմաթիւ տեսակների տեղ նա դրել է սոստրի անհազի ազատութիւնը : Մի խոքով, փոխարէն կրօնական եւ քաղաքական պատրասկներով քողարկւած շահագործութեան, նա հաստատել է բացարձակ, ուղղակի, չոր եւ անամօթ շահագործութիւն :

Բուրժուազիան զրկել է սրբազան հմայքից

գործունէութեան այն բոլոր տեսակները, որոնց վրայ մինչեւ օրս նայում էին բարեպաշտ երկիւղածութեամբ: Բժիշկ, իրաւաբան, քահանայ, բանաստեղծ, գիտնական-բոլորին նա դարձրել է վարձու բանւորներ:

Բուրժուազիան պատուել է ընտանեկան յարաբերութիւններից քնքուշ-տանտիմենտայ քօղը, դարձրելով նրանց սոսկ փողային հաշիւների գործ:

Բուրժուազիան մերկացրել է այն ծոյլ անշարժութիւնը, որը կազմում էր մի բնական լրացումն ոյժի կոպիտ միջնադարեւն արտայայտութեան և որը մինչեւ օրս հիացնում է յետագիմականներին: Նա էր տառջինը, որ ցոյց տուեց, թէ ինչ արդիւնքներ կարող է ստեղծել մարդկային գործունէութիւնը: Նրա արած հրաշագործութիւնները բոլորովին այլ են, քան եգիպտական աշտարակները, Հուսմէական ջրանցքերը և Գոթական մայր-տաճարները. նրա նաճումները նման չեն բոլորովին ազգերի գաղթականութիւններին և Խաչակիր Արշաւանքներին:

Բուրժուազիան չի կարող դոյութիւն ունենալ, ստանց անդադար յեղափոխելու արդիւնագործութեան միջոցները, ուրեմն և արդիւնագործական յարաբերութիւնները, ուրեմն և բովանդակ հասարակական յարաբերութիւնները: Ընդհակառակը, արդիւնագործութեան հին եղանակների անփոփոխ պահպանումն առաջին պայմանն էր նախկին արդիւնաբերական դատակարգերի գոյութեան համար: Արդիւնագործութեան անբնդ հոտ յեղաշրջումն, հասարակական յարաբերութիւնների մշտական ստանումն, յաւիտեական անսպառնալիս թիւն և շարժում, ահա բուրժուական գործընթացի յատկանիշները, որոնցով նա տարբերւում է միտ գործընթացներից: Բոլոր ա-

մուր, քարացած յարաբերութիւնները, իրենց համապատասխան վաղեմի հասկացողութիւնների և հայեցողութիւնների հետ միասին, խորտակում են, բոլոր նոր գոյացողները, դեռ չսկսեցած, հնում: Բոլոր դատարիւնն ու անշարժ գոյութիւնները վերջիվերջոյ զրոյացնում են, և մարդիկ վերջիվերջոյ հարկադրւած են՝ աշտարակներով նայել իրենց կենսական դրութեան, իրենց փոխադարձ յարաբերութիւններին:

Իր ապրանքները սպառելու անբնդ հոտ աճող պահանջը դրդում է բուրժուազիային պատել ամբողջ երկրագնդի շուշր: Նա պէտք է ամեն տեղ թափանցի, ամեն տեղ հաստատուի, ամեն տեղ յարաբերութիւնների մէջ մտնի:

Համաշխարհային վաճառանքի շահագործութեամբ բուրժուազիան կոմսոգլխական դարձրեց բոլոր երկրների արդիւնաբերութիւնը և սպառումը: Ի մեծ վիշտ յետագիմականների, նա խից արդիւնաբերութիւնից նրա ազդեցին հիմքը: Նախնական ազդեցին արդիւնաբերութիւնները ոչնչացւած են և, դեռ օրըստօրէ ոչնչացւում են: Նրանք դուրս են մղւում նոր արդիւնաբերութիւնների կողմից, որոնց ներմուծութիւնը կենսական խնդիր է բոլոր քաղաքակիրթ ազգերի համար և որոնք ոչ միայն տեղական հում նիւթեր են մշակւում, այլ և հեռուոր երկրների արդիւնքներ: Իսկ այդ նոր արդիւնաբերութիւնների պատրաստած ապրանքները գործ են ածութիւնների պատրաստած ապրանքները, այլ և ևս ոչ միայն տեղական սպառման համար, այլ և բոլոր աշխարհամասերում: Առաջւայ պահանջները, որոնց տեղական բերքերը գոհացում էին տալիս, տեղի են աւել նոր պահանջների, որոնց գոհացման

անհրաժեշտ են հեռաւոր երկրների և ամենատարբեր կլիմաների արդիւնքներ։ Նախկին տեղական կամ ազգային ինքնարաւականութեան սահմանափակութեան տեղ ծնունդ առաւ բազմակողմանի փոխանակութիւն և և ազգերի փոխադարձ կախումն իրարից։ Եւ այդ ոչ միայն նախնական, այլ և մասաւոր գործունէութեան արդասիքների վերաբերեալ։ Առանձին ազգերի մասաւոր արդիւնքները դառնում են ընդհանուր բարիք։ Ազգային միակողմանիութիւնը և սահմանափակութիւնը աւելի ու աւելի են անհնարին դառնում, և բազմաթիւ ազգային և տեղական զբոսականութիւններից կազմուած է մի համաշխարհային գրականութիւն։

Շնորհիւ արդիւնագործութեան միջոցների առաջընթաց կատարելագործման և անսահման դիւրաւոր դարձած հաղորդակցութեան, բուրժուազիան մղում է բոլոր—նոյնպէս և ամենարարբարոս—ազգերին դէպի քաղաքակրթութիւն։ Ասորանքների էժան գները ներկայանում են նրա ձեռքում այն ծանր հրատապիւր, որի միջոցով նա խորտակում է բոլոր Զինական պարսպները, որի օգնութեամբ նա ստիպում է անձնատուր լինել իրեն բարբարոսների դէպի օտարներն ունեցած ամենայամառ ատելութիւնը։ Նա ըստիպում է բոլոր ազգութիւններին ընդունել բուրժուական արդիւնագործութեան եղանակը, սպառնալով նրանց հակառակ դէպքում սչնչացումով։ Նա ըստիպում է նրան, մոցնել իրենց մէջ քաղաքակրթութիւն ըսածը, աշխինքն դառնալ բուրժուա։ Մի խօսքով, նա ստեղծում է մի աշխարհ իր սեփական պատկերի նման։

Բուրժուազիան հպատակացրել է գիւղը քաղա-

քին։ Նա գոյութեան է կանչել ահագին քաղաքներ, վերին աստիճանի բազմացրել է քաղաքային ազգարդնակութիւնը ի վնաս գիւղականի և այդպիսով ազատել է ազգարնակութեան մի մասը գիւղի բթացուցիչ միջնորդից։ Եւ ինչպէս գիւղը քաղաքից, նոյնպէս էլ բարբարոս և կիսա-բարբարոս երկիրները նա կախման մէջ է դրել քաղաքակիրթ երկիրներից, գիւղացիական ժողովուրդները՝ բուրժուական ժողովուրդներից, Արեւելքը՝ Արեւմուտքից։

Բուրժուազիան հետզհետէ վերջ է դնում արդիւնագործութեան միջոցների, կայքի և ազգարնակութեան ցիրուցանութեանը։ Նա առաջ է բերել ազգարնակութեան կատակումներ, կենտրոնացրել է արդիւնագործութեան միջոցները, ամփոփել է մի քանի ձեռքերում սեփականութիւնը։ Դրա անհրաժեշտ հետեւանքն էր քաղաքական կենտրոնացումն։ Անկախ, հազիւ իրար հետ կապուած նահանգներ, տարբեր շահերով, օրէնքներով, կառավարութիւններով և հետեւ, մի շաղկապեցին, կազմելով մի ազգամասերով ի մի շաղկապեցին, կազմելով մի ազգամի կառավարութիւն, մի օրէնք, մի ազգային դատակարգային ինտերես, մի մաքսային սահմանագիծ։

Իր հազիւ հաբիւր տարւայ դատակարգային տիրապետութեան ժամանակ բուրժուազիան ստեղծել է աւելի բազմաթիւ և աւելի հսկայական արդիւնագործութեան սլոփեր, քան բոլոր նախորդ սերունդները միասին։ Բնութեան ոյժերի նւաճումը, մեքենաները, քիմիայի գործադրութիւնը երկրագործիւթեան և արդիւնագործութեան մէջ, շոգենաւարկութիւնը, և արդիւնագործութեան հեռագրագծերը, բուրդաթուղիները, ելեքտրական հեռագրագծերը, գեփանդակ աշխարհամասերի շահագործութիւնը, գետերի յարմարեցումն նաւարկութեան համար, կարծես

հողից յանկարծ բուսած ամբողջ ազգարնակութիւններ... որը արդեօք նախընթաց դարերից կարող էր գուշակել, որ այսչափ արդիւնաբերող ոյժեր անշարժ նիրհում են հասարակական աշխատանքի ծոցում:

Այդպիսով մենք տեսնք, որ արդիւնագործութեան և հաղորդակցութեան միջոցները, որոնց վրայ բուրժուազիան հիմնել է իր զօրութիւնը, սկիզբ են առել գեռ աւատական հասարակութեան մէջ: Արդիւնագործութեան և հաղորդակցութեան այդ միջոցների զարգացման մի որոշ աստիճանի վրայ, այն պայմանները, որոնց մէջ արդիւնաբերում և փոխանակում էր աւատական հասարակութիւնը, երկրագործութեան և մանուֆակտուրային արդիւնագործութեան աւատական կազմակերպութիւնը, մի խօսքով, աւատական սեփականատիրական յարաբերութիւնները այլևս անհամապատասխան էին զարգացած արդիւնաբերող ոյժերի հետ: Փոխարէն նպաստելու՝ այդ յարաբերութիւնները ճշնշում էին արդիւնագործութիւնը: Նրանք զարգել էին նրա կաշկանդիչ շղթաները: Նրանք պէտք է խորտակէին—և նրանք խորտակեցին:

Նրանց տեղ ասպարէզ եկաւ ազատ մրցութիւնը իրեն համապատասխան հասարակական և քաղաքական կազմով, բուրժուա գտակարգի անտեսական և քաղաքական տիրապետութեամբ:— Մեր աչքի առաջ կատարւում է նոյնօրինակ մի շարժում:

Բուրժուական արդիւնագործութեան ու փոխանակութեան յարաբերութիւնները. բուրժուական սեփականատիրութեան յարաբերութիւնները, արդի բուրժուական հասարակութիւնը, որը հրաշագործութեամբ առաջ է բերել արդիւնագործութեան և հա-

ղորդակցութեան այդպիսի վիթխարի միջոցներ. նման է այն կախարդին, որը անգոր է այլ ևս տիրանալու ստորերկրեայ ոգիներին, որոնց նա ինքն երբեմն դուրս է կանչել: Վերջին տասնամեակների ընթացքում, առեւտրի և արդիւնաբերութեան պատմութիւնը արդի արդիւնաբերող ոյժերի ըմբոստացման պատմութիւնն է՝ ընդդէմ արդիւնաբերութեան արդի կազմակերպութեան, ընդդէմ սեփականատիրական յարաբերութիւնների, որոնք կազմում են բուրժուազիայի գոյութեան և տիրապետութեան կենսական պայմանը: Բաւական է անւանել առեւտրական ճգնաժամերը, որոնց պարբերական կրկնութիւնը աւելի ու աւելի է սպառնական դառնում ամբողջ բուրժուական հասարակութեան գոյութեան համար: Այդ առեւտրական ճգնաժամերի միջոցին կանոնաւորապէս ոչնչացւում է ոչ միայն պատրաստած ապրանքների մի մասը, այլ և կանխաւ ձեռք բերած արդիւնագործական ոյժերը: Ճգնաժամերի ժամանակ երեւան է գալիս մի հասարակական համաճարակ, որը բոլոր նախկին շրջանների համար անհեթեթութիւն կը թուէր—գերաբաղութեան համաճարակը: Հասարակութիւնը յանկարծ ընկնում է ժամանակաւոր բարբարոսական վիճակի մէջ. թուում է, որ սովը կամ մի քանի հոգիներ աւերիչ պատերազմ զրկել են հասարակութիւնը կենսական բոլոր միջոցներից. արդիւնաբերութիւնը և առեւտուրը թուում են բոլորովին ոչնչութիւնը, և ինչու: Որովհետեւ հասարակութիւնը շացւած, և ինչու: Որովհետեւ համարժեք չափից դուրս քաղաքակրթւած է, որովհետեւ նա չափից դուրս կենսական միջոցներ ունի, որովհետեւ նրա սեւեռներն ու սլոգանները կոչւում են չափից դուրս սուղօրէն: Բուրժուազիայի արամադութեան պիղծոյցն է:

տակ գտնուող արդիւնաբերական ոյժերը այլ եւս չի նպաստում բուրժուական սեփականատիրական յարաբերութիւնների պահպանմանը. ընդհակառակը, ներքին չափազանց աճել են այդ յարաբերութիւնների համար և նրանց մէջ խոչընդոտի են հանդիպում. եւ հէնց որ նրանց յաջողում է յաղթահարել այդ խոչընդոտը, նրանք քարուքանթ են անում ամբողջ բուրժուական հասարակութիւնը եւ սպառնում բուրժուական սեփականութեան գոյութեանը: Բուրժուական յարաբերութիւնները չափազանց անձուկ են դարձել իրենց ստեղծած հարստութիւնները պարունակելու համար: Ինչպէս է արդեօք բուրժուական դիմադրում ձգնաժամերին: Մի կողմից, ոչնչացմամբ, միւս կողմից, նոր վաճառանոցների նաճումով եւ հների աւելի հիմնուոր շահագործութեամբ: Ինչպէս արեւմտ: Նախապատրաստելով աւելի լայն և վիթխարի ձգնաժամեր և ստիպանքներով նրանց առաջին անգամ միջոցները:

Այն գէնքերը, որոնցով բուրժուական տապալից անպատկանութիւնը, այժմ գտնում են իրեն, բուրժուականի գէմ:

Բայց բուրժուական ոչ միայն կռւել է այն գէնքերը, որոնք նրան մահացու հարած են հասցնելու, նա ծնունդ է աւել և այն մարդկանց, որոնք պէտք է գործադրեն այդ գէնքերը—ժամանակակից բանւորներին, պրոլետարներին:

Որչափ դարգանում է բուրժուական, այսինքն կապիտալը, նոյնչափ էլ դարգանում է պրոլետարիատը—մի գոտարար ժամանակակից բանւորների, որոնք ապրում են քանի զեռ աշխատանք են գտնում, եւ աշխատանք են գտնում, քանի զեռ իրենց այդ

աշխատանքը աճեցնում է կապիտալը: Այդ բանւորները, որոնք հարկադրւած են հատիկ-հատիկ ծախել իրենց, ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ մի ապրանք, ինչպէս և ուրիշ շատ վաճառանիւթեր, ուստի և եւթարկրւած են մրցութեան բոլոր փոփոխութիւններին, վաճառանոցի բոլոր տատանումներին:

Այդ բանւորների աշխատանքը, շնորհիւ մեքենաների գործածութեան ընդարձակման և աշխատանքի բաժանման կորցրել է ինքնուրոյն ընաւորութիւնը, ապա եւ գրաւչութիւնը աշխատաւորի համար: Աշխատաւորը դարձել է մեքենայի մի մասնիկը, որից պահանջւում են միայն ամենահասարակ, միօրինակ և զիւրուսումնասիրելի շարժումներ: Զեռնարկողի ծախքերը բանւորական ոյժ գնելու համար սահմանափակւում են գրեթէ միայն այն կենսական միջոցներով, որոնք անհրաժեշտ են բանւորի ապրուստի եւ նրա ցեղի շարունակութեան համար: Իսկ որեւէ ապրանք—ուրեմն եւ աշխատանքի—գինը հաւասար է նրա արտադրութեան ծախքերին: Ուստի, քանի աւելի է աշխատանքը կորցնում իր գրաւչութիւնը, այնքան աւելի է ընկնում աշխատավարձը: Առաւել թանկ աւելի են աճում մեքենաների գործածութիւնը եւ աշխատանքի բաժանումը, այնքան աւելի է աճում բանւորի աշխատանքի քանակութիւնը—լի է աճում բանւորի աշխատանքի քանակութիւնը—լինի դա աշխատանքի ժամերի երկարացման կամ որոշ ժամանակամիջոցում պահանջելիք աշխատանքի աւելացման միջոցով, լինի դա մեքենաների շարժութեան արագացմամբ կամ այլ կերպ:

Ժամանակակից արդիւնաբերութիւնը վերածել է նահապետական վարպետի փոքրիկ արհեստանոցն առեւտրական կապիտալիստի հսկայական գործարանի:

Գործարաններում խմբուած բանւորական մասսաները կազմակերպւում են որպէս զինւորներ: Նրանք դուռն են սպաների եւ ենթասպաների ամբողջ մի հիէրար- խիայի հսկողութեան ներքոյ, որպէս արդիւնաբերու- թեան բանակի զինւորներ: Նրանք ոչ միայն բուր- ժուա դասակարգի, բուրժուական պետութեան ըս- տըրուկներն են, այլ եւ ստորացւում են ամեն օր, ամեն ժամ մեքենայի, վերակացուի եւ նամանաւանդ բուրժուա ձեռնարկողի կողմից: Եւ այդ բռնակալու- թիւնը այնքան աւելի գծուծ, աւելի եւ գառնալից է, որքան աւելի բացարձակօրէն նա յայտարարում է չափը, իբրեւ իր միակ նպատակը:

Որքան աւելի է քշանում ձեռագործի մէջ ճար- պիկութեան եւ ոյժի պոհանքը, այսինքն որքան աւե- լի է զարգանում ժամանակակից արդիւնաբերութիւ- նը, այնքան աւելի է սղամարդկանց աշխատանքը դուրս մղւում կանանց աշխատանքով: Բանւոր դա- սակարգի վերաբերեալ, սեռի եւ տարիքի տարբերու- թիւնները հասարակական ոչ մի նշանակութիւն չու- նեն այլ եւս: Զեռնարկողը տեսնում է իր առջեւ մի- այն աշխատանքի գործիքներ, որոնց զինը փոփոխւում է համապատասխան տարիքի եւ սեռի:

Երբ գործարանատէրերը ծծում են բանւորնե- րից ինչ որ կարելի է, երբ վերջիններս ստանում են զբաժնով իրենց աշխատավարձը, սրանց վրայ թափ-ւում են իսկոյն բուրժուազիայի միւս մասերը տա- նութէրերը, խանութպանները, վաշխառուները եւ այլն:

Միջին դասի ցածր խաւերը՝ մանր արդիւնա- բերողները, վաճառականները եւ բանտիէրները, ար- հեստաւորները եւ գիւղացիք, — բոլոր այդ խաւերն էլ անցնում են պրօլետարիատի շարքերը, մասամբ

այն պատճառով, որ նրանց փոքր կապիտալը անբու-ւական է խոշոր արդիւնաբերութեան համար եւ չի զիմանում խոշոր կապիտալիտաների մրցումին, մա- սամբ էլ այն պատճառով, որ նրանց արդիւնաբերութե- տեխնիկական եղանակները կորցնում են իրենց արժէ- քը նոր եղանակների առաջ: Այդպէս, պրօլետարիատը գոյանում է աղքատիկութեան բոլոր դասակարգերից:

Պրօլետարիատն անցնում է զարգացման զանա- ղան աստիճաններ: Նրա կոխը բուրժուազիայի դէմ սկսւում է նրա դժուարեան օրից:

Սկզբում կոււում են հատիկ-հատիկ բանւորներ, յետոյ մի որեւէ գործարանի բանւորներ, ապա ար- դիւնաբերութեան մի որեւէ ճիւղի բանւորներ մի աւե- ղում՝ իրենց անմիջապէս հարստահարող բուրժուանե- րի դէմ: Նրանք ուղղում են իրենց հարածները ոչ միայն բուրժուական արդիւնաբերութեան պայման- ների, այլ եւ արդիւնաբերութեան գործիքների դէմ: Նրանք ոչնչացնում են օտարերկրեայ ապրանքները, որոնց մրցումը զրկում է նրանց աշխատանքից, նը- րանք փչում են մեքենաները, հրդեհում գործա- րանները, ձգտելով վերհաստատել միջնադարեան աշխատաւորի ընկած դրութիւնը:

Այդ աստիճանի վրայ բանւորները կազմում են մի մասսա, ցրւած երկրի ամբողջ տարածութեան վրայ եւ մրցման շնորհիւ բաժանւած իրարից. բան-ւորների մասսայական շարժումները ոչ թէ նրանց համբաւելութեան, այլ բուրժուազիայի միութեան հետեւանքն են, բուրժուազիայի, որն իր քաղաքա- կան նպատակներին հասնելու համար պէտք է եւ դեռ կարող է շարժման մէջ դնել պրօլետարիատը: Ուրեմն այդ աստիճանի վրայ պրօլետարիատը կոււում են ոչ

Թէ իրենց Թշնամիների, այլ իրենց Թշնամիների թըշնամիների դէմ, այսինքն ինքնակալ միապետութեան մնացորդների, հողային սեփականատէրերի, ոչ-ինդուստրիական բուրժուազիայի և մանր բուրժուազիայի դէմ: Այդպիսով ամբողջ պատմական շարժումը կենտրոնացած է բուրժուազիայի ձեռքում. իւրաքանչիւր այդ ճամբով տարւած յաղթութիւն՝ բուրժուազիայի յաղթութիւնն է:

Բայց արդիւնաբերութեան զարգացման հետ աճում է ոչ միայն պրօլետարիատի քանակը, այլ և նա համախմբւում է մեծ մասսաներով, աճում է ներառաւոր և նա զգում է այդ: Պրօլետարների ինտերեսների և նրանց կենսական դրութիւնների միջեւ եղած տարբերութիւնները աւելի և աւելի են շրջանում, մինչդեռ մեքենայականութիւնը աւելի ու աւելի է հարթում աշխատանքի մէջ եղած տարբերութիւնները և իջեցնում աշխատավարձը գրեթէ ամենուրեք մինչեւ միեւնոյն ցածր աստիճանը: Բուրժուական ճգնաժամերը աւելի փոփոխական են դարձնում բանւորների աշխատավարձը. մեքենայականութիւնը իր արագ զարգացմամբ և անընդհատ կատարելագործութեամբ օրըստօրէ աւելի և աւելի է անսպաւհով դարձնում նրանց կացութիւնը. առանձին բանւորների և բուրժուաների միջեւ եղող ընդհարումները աւելի և աւելի են ընդունում երկու դասակարգերի ընդհարումների բնաւորութիւն: Բանւորների դէմ, նրանք պաշտպանում են միացած ոյժերով իրենց աշխատավարձը: Նրանք մինչեւ անգամ կազմում են յարատեւ միութիւններ, որպէսզի հաւանա-

կան խլրառումների ժամանակ կարողանան ապահոված լինել իրենց զբօւթիւնը: Տեղ-տեղ կոխն անցնում է ապստամբութեան:

Երբեմն-երբեմն բանւորները յաղթում են, բայց միայն ժամանակաւորապէս: Նրանց կուռի իսկական հետեւանքը ոչ թէ անմիջական յաղթութիւնն է, այլ բանւորների աւելի լայն մասսաների միախմբումը: Դրան նպաստում են հազարգակցութեան զարգացող միջոցները, որոնց ստեղծում է խոշոր արդիւնաբերութիւնը և որոնք փոխադարձ կապեր են ստեղծում զանազան տեղերի բանւորների մէջ: Բաւական են միայն այդ կապերը, որպէսզի միեւնոյն բնաւորութիւն կրող բոլոր տեղական կոխները կենտրոնանան կազմեն մի ազգային, մի դասակարգային կոխ, իսկ իւրաքանչիւր դասակարգային կոխ քաղաքական կոխ է: Եւ այդ միութիւնը, որի համար միջնադարեան քաղաքացուն հարկաւոր էին, այն ժամանակւայ նեղ ճանապարհներով, հարիւրաւոր տարիներ, ժամանակակից բանւորներն իրագործում են երկաթուղու միջոցով քիչ տարիների ընթացքում:

Պրօլետարների այդ կազմակերպումն իրրե դասակարգ, հետեւաբար և իրրե քաղաքական կուսակցութիւն, խախտւում է ամեն ըրպէ, շնորհիւ բանւորների մեջ տիրող մրցման: Բայց նա միշտ նորից վերականգնում է, աւելի ուժեղ, աւելի ամուր և աւելի հզօր: Օգտւելով բուրժուազիայի մէջ դոյութիւն ունեցող ներքին երկպառակութիւններից, նա ստիպւում է պաշտպանել օրէնքի միջոցով բանւորների մի քանի առանձին շահերը: Այդպէս, 10-ժամեայ աշխատանքի բիլլը Անգլիայում:

Հին հասարակութեան ծոցում կատարւող ներ-

քին ընդհարումներն առհասարակ ուժեղ կերպով նըպաստում են պրօլետարիատի զարգացմանը: Բուրժուազիան շարունակ կռւի մէջ է. սկզբում աշխատանքների դէմ, որոնց շահերը հակառակ են խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացմանը, և միշտ օտար երկրների բուրժուազիայի դէմ: Բոլոր այդ կռիւների ժամանակ նա ստիպւած է դիմել պրօլետարիատին, օգտուել նրա աջակցութեամբ և մղել նրան այդպիսով դէպի քաղաքական շարժում: Ուրեմն, բուրժուազիան ինքն մատակարարում է պրօլետարիատին սեփական քաղաքական դաստիարակութեան էլեմենտները, այսինքն իր դէմ ուղղուելիք գէնքերը:

Յետոյ, ինչպէս մենք տեսանք, ինդուստրիայի զարգացման շնորհիւ, տիրող դասակարգի ամբողջ բաղկացուցիչ մասերը դառնում են պրօլետարիատ կամ առնուազն վտանգւում են իրենց կենսական պայմանների մէջ: Դրանք եւս ոչ պակաս դաստիարակիչ էլեմենտներ են մատակարարում պրօլետարիատին:

Վերջապէս այն ժամանակ, երբ դասակարգային կռիւն մօտենում է իր վերջնական լուծմանը, տիրող դասակարգի, ամբողջ հին հասարակութեան քայքայման ներքին պրօցէսը ստանում է այնպիսի ուժեղ եւ սուր կերպարանք, որ տիրող դասակարգի մի փոքրիկ մասը բաժանւում է առաջինից եւ միանում յեղափոխական դասակարգին, որին պատկանում է ապագան: Ինչպէս որ մի ժամանակ աշխատանքների մի մասն անցաւ բուրժուազիայի կողմը, այնպէս էլ այժմ բուրժուազիայի մի մասն անցնում է պրօլետարիատի կողմը. դա բուրժուա խաբուսներին այն մասն է, որը տեսականապէս ըմբռնել է ամբողջ պատմական շար-

ժամը:

Բոլոր դասակարգերից, որոնք կանգնած են այսօր բուրժուազիայի դէմ, միայն պրօլետարիատն է իսկական յեղափոխական դասակարգ: Մնացած դասակարգերը ընկնում և կորչում են խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացմամբ, մինչդեռ պրօլետարիատը նրա հարուստ արդիւնքն է:

Միջին դասակարգերը՝ մանր արդիւնաբերողը, մանր վաճառականը, արհեստաւորը, գիւղացին, ներանք բոլորն էլ կուռւն են բուրժուազիայի դէմ, որպէսզի ապահովեն անկումի առաջ իրենց գոյութիւնը, իրեն և միջին դասակարգերին: Ուրեմն նրանք յեղափոխական չեն, այլ պահպանողական: Աւելին: Նրանք յետադիմական են, որովհետեւ ձգտում են ետ դարձնել պատմութեան անիւր: Իսկ եթէ յեղափոխական են, դա միայն այն մտքով, որ նրանց վիճակած է պրօլետարիատ դառնալ, դա միայն այն շափով, որ շափով նրանք պաշտպանում են ոչ թէ իրենց ներկայ, այլ ապագայ շահերը, որ շափով նրանք թողնում են իրենց սեփական տեսակէտը, սրպէսզի կանգնել պրօլետարիատի տեսակէտի վրայ:

Մութացկան պրօլետարիատը—հին հասարակութեան ամենատուրին խաւերի այդ պատուի կերպով ծուլութեան մտանում արդիւնքը—տեղ-տեղ քաշւում է պրօլետարիական յեղափոխութեամբ շարժման մէջ. ստիպւոյ իր ամբողջ կացութեան համաձայն նա աւելի պատրաստ է ծախել իրեն յետագէմ դաւերի համար:

Պրօլետարիատի կացութեան պայմանների մէջ արդէն սնշապաւ են « գոյութիւն չունեն այլ եւս հին հասարակութեան գոյութեան պայմանները: Պրօլետարը զուրկ է սեփականութիւնից. նրա յարաբե-

բութիւնը դէպի եւ երեսները ամենեւին չի նման բութութեան ընտանեկան յարաբերութիւններին. ժամանակակից ինդուստրիական աշխարհը, ժամանակակից ստրկութիւնը կապիտալի առաջ, որը նոյնն է Անգլիայում, ինչ որ և Ֆրանսիայում, Ամերիկայում, ինչ որ և Ֆերմանիայում, խել է նրանից ամեն ազգային առանձնատիպութիւն: Օրէնքները, բարոյականութիւնը, ոչ այլ ինչ են նրա համար, բայց եթէ մի շարք բութութեան նախապաշարմունքներ, որոնց տակ թագնած են նոյնքան բութութեան շահեր:

Ձեռք բերելով տիրապետութիւն, բոլոր նախկին դատակարգերը ձգտում էին ապահովել իրենց նաճած դիրքը կեանքում, ենթարկելով ամբողջ հասարակութիւնը այդ նաճման պայմաններին: Պրօլետարները կարող են գրաւել արդիւնաբերող հասարակական ոյժերը միայն այն ժամանակ, երբ նրանք կ'ոչնչացնեն իւրացման սեփական եղանակը, իսկ դրա հետ միասին եւ մինչեւ այժմ գոյութիւն ունեցող իւրացման բոլոր եղանակները: Սեփական ոչինչ պրօլետարները չունեն ապահովելու. նրանք խորտակելու են բոլոր մինչայժմեան մասնաւոր ապահովութիւնները եւ մասնաւոր արտօնութիւնները:

Մինչայժմեան բոլոր շարժումները եղել են փոքրամասնութեան շարժումներ կամ թէ կատարւել են յօգուտ փոքրամասնութեան: Պրօլետարական շարժումը ահագին մեծամասնութեան ինքնուրոյն շարժումն է, յօգուտ ահագին մեծամասնութեան: Պրօլետարիատը, ներկայ հասարակութեան ամենատարին խառն չի կարող բաժրանալ, ուղղւել, առանց օգը ցնդելու ամբողջ վերնաշէնքը, որը կազմում է ներկայ պաշտօնական հասարակութիւնը:

Պրօլետարիատի կռիւը բութութեազիայի դէմ, եթէ ոչ իր էութեամբ, գոնէ իր ձեւով նախ և առաջ ազգային կռիւ է: Իւրաքանչիւր երկրի պրօլետարիատ պէտք է բնականաբար նախ հաշիւ տեսնէ իր սեփական բութութեազիայի հետ:

Ներկայացնելով պրօլետարիատի զարգացման ամենաընդհանուր աստիճանները, մենք հետեւեցինք ներկայ հասարակութեան մէջ գոյութիւն ունեցող շատ թէ քիչ թագուն քաղաքացիական կռիւն մինչեւ շատ թէ քիչ թագուն քաղաքացիական յեղափոխյն կէտը, երբ նա փոխում է բացարձակ յեղափոխութեան, և պրօլետարիատը, բութութեազիայի բոնի տապալման միջոցով, հաստատում է իր տիրապետութիւնը:

Ինչպէս մենք տեսնք, մինչայժմեան բոլոր հասարակութիւնները հիմնւած էին ճշդով եւ ճշւած դատակարգերի ներհակութեան վրայ: Բայց որեւէ դատակարգ ճշւելու համար, պէտք է ապահովել նրան դոյութեան այնպիսի պայմաններ, որոնց մէջ նա կարողանայ գէթ քարշ տալ իր ստրկական գոյութիւնը: Ճորտատիրութեան շրջանում ճորտը կարողացաւ բարձրանալ մինչեւ համայնքի անդամի աստիճանը, ինչպէս որ աւատական միապետութեան լծի տակ մանր քաղաքացին կարողացաւ դառնալ բութութեան: Ժամանակակից աշխատատեղը, բնականաբար, փոխանակ թարձրանալու արդիւնաբերութեան առաջդիւստնակ հետ, ընկնում է աւելի, քան իր դատմութեան հետ, ընկնում է արտօնութեան: Աշխատատեղը դատակարգի գոյութեան պայմանները: Աշխատատեղը դառնում է մութացիական, իսկ մութացիականութիւնը զարգանում է աւելի արագ, քան ազգաբնակչութիւնը եւ նում է աւելի արագ, քան ազգաբնակչութիւնը հարստութիւնը: Ակներեւ է արդէն, որ բութութեազիան անընդունակ է այլ եւս երկար ժամանակ հաս-

րակութեան տիրող դասակարգը մնալու եւ իր դասակարգի գոյութիւնը կարգաւորող օրէնքը դարձնելու : Նա անընդունակ է իշխելու, որովհետեւ նա անընդունակ է ապահովելու իր ստրուկների գոյութիւնը, նոյնիսկ ստրկութեան սահմաններում, որովհետեւ նա ստիպւած է իր ստրկին այնպիսի դրութեան հասցնելու, երբ ինքը պէտք է կերակրէ նրան, փոխարէն նրանից կերակրւելու : Հասարակութիւնը չի կարող այլ եւս ապրել նրա տիրապետութեան տակ, որովհետեւ նրա կեանքն անհաշտելի է դարձել հասարակութեան հետ :

Բուրժուա դասակարգի գոյութեան և տիրապետութեան համար, հարստութիւնների կուտակումը մասնաւոր անհատների ձեռքում, կապիտալի գոյացումը և աճումը էական պայմաններ են. իսկ կապիտալի գոյութեան նախապայմանը վաճու աշխատանքն է : Վարձու աշխատանքն յենւում է բացառապէս բանւորների փոխադարձ մրցման վրայ : Արդիւնաբերութեան զարգացումը, որի անկամ և անդիմադիր կըրողը բուրժուազիան է, փոխարէն առանձնացնելու բանւորներին մրցման միջոցով, առաջ է բերում նրանց մէջ ընկերակցութեան միջոցով յեղափոխական միութիւն : Այդ պիտով, խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացմամբ, բուրժուազիայի ուսների տակից հեռանում է այն հողը, որի վրայ նա արտադրում է եւ իւրացնում արդիւնքները : Նա արտադրում է նախ և առաջ իր սեփական գերեզմանափորներին : Նրա անկումը եւ պրօլետարիատի յաղթութիւնը հաւատարապէս անխուսափելի են :

ՊՐՕԼԵՏԱՐՆԵՐ ԵՒ ԿՕՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐ

Ի՞նչպէս են վերաբերւում կոմունիստները պրօլետարներին առհասարակ :

Կոմունիստները չեն կազմում առանձին կուսակցութիւն ուրիշ բանւորական կուսակցութիւնների հանդէպ :

Նրանք չունեն ամբողջ պրօլետարիատի շահերից տարբերող շահեր :

Նրանք չեն առաջարկում առանձին սկզբունքներ, որոնց համաձայն կը ցանկանային ձեւել պրօլետարական շարժումը :

Կոմունիստները տարբերում են միւս պրօլետարական կուսակցութիւններից միայն նրանով, որ մի կողմից, զանազան ազգային պրօլետարական կուիւնների մէջ նրանք չեն տում և պաշտպանում են համայն պրօլետարիատի ընդհանուր, ազգութիւնից անկախ շահերը, միւս կողմից, նրանով, որ պրօլետարիատի և բուրժուազիայի կռիւ զարգացման աստիճանների վերայ նրանք պաշտպանում են միշտ ամբողջ շարժման շահը :

Ուրեմն, գործնականապէս կոմունիստները կազմում են բոլոր երկրների բանւորական կուսակցութիւնների մէջ ամենավճռական և միշտ առաջընթաց մասը. տեսականապէս պրօլետարիատի, մնացած մասայի հանդէպ նրանք ունեն այն առաւելութիւնը, որ ըմբռնում են պրօլետարական շարժման պայմանները, ընթացքը և ընդհանուր հետեւանքները :

Իսկ ժամանակակից բուրժուական մասնաւոր սեփականութիւնը կազմում է ապրանքների արտադրութեան և իւրացման վերջին, ամենակատարեալ արտայայտութիւնը, որն յենւում է դասակարգային հակադրութիւնների եւ մէկի հարստութեան վրայ:

Երկու կողմերն էլ՝
Կապիտալիստ և ինքը՝ նշանակում է որ միայն

զուտ անձնական, այլ և հասարակական դիրք ունենալ արդիւնաբերութեան մէջ: Կապիտալը ընդհանրական արդիւնք է և կարող է գործի դրւել միայն հասարակութեան շատ անդամների ընդհանուր գործունէութեամբ, վերջին հաշւով, հասարակութեան բոլոր անդամների գումունէութեամբ:

Ուրեմն կապիտալը ոչ թէ անհատական, այլ հասարակական ոյժ է:

Եթէ ուրեմն կապիտալը դառնայ ընդհանրական հասարակութեան բոլոր անդամներին պատկանող սեփականութիւն, այն ժամանակ ոչ թէ անհատական սեփականութիւնը կը փոխւի հասարակականի, այլ միայն կը փոխւի սեփականութեան հասարակական բնաւորութիւնը. նա կը կորցնի իր դասակարգային բնաւորութիւնը:

Անցնենք վարձու աշխատանքին:

Վարձու աշխատանքի միջին գինը աշխատավարձի մինիմումն է, այն գումարը կենսական պիտոյքների, որոնք անհրաժեշտ են՝ բանւորին իբրեւ բանւոր պահպանելու համար: Ուրեմն ինչ որ վարձու աշխատաւորը իւրացնում է իր գործունէութեամբ, բաւականանում է միայն նրա մերկ գոյութիւնը նորից շարունակելու համար:

Մենք ոչ մի դէպքում չենք կամենում վերացնել աշխատանքի արդիւնքի այդ անհատական իւրացումը, որը անհրաժեշտ է անմիջական կեանքի պահպանութեան համար և որը ոչ մի գուտ արդիւնք չի թողնում, որով կարելի էինէր գնել օտարի աշխատանքը: Մենք կամենում ենք միայն ոչնչացնել այդ իւրացման աղքատիկ բնաւորութիւնը երբ բանւորն ապրում է միայն կապիտալն աճեցնելու համար և մի-

այն այնքան է ապրում, որքան նրա կեանքը շահաւէտ է տիրող դասակարգի համար:

Բուրժուական հասարակութեան մէջ կենդանի աշխատանքը միայն մի միջոց է՝ կուտակած աշխատանքը բազմապատկելու համար: Կոմունիստական հասարակութեան մէջ կուտակած աշխատանքը միայն մի միջոց է՝ բանւորների կեանքը յարատեւելու, հարստացնելու և բարեփոխելու համար:

Ուրեմն բուրժուական հասարակութեան մէջ անցնալն իշխում է ներկայի վրայ, իսկ կոմունիստական հասարակութեան մէջ ներկան անցեալի վրայ: Բուրժուական հասարակութեան մէջ կապիտալն ինքնուրոյն է և անհատական, մինչդեռ գործօն անհատը ոչ ինքնուրոյն է և ոչ անհատական:

Եւ այն յարաբերութեան ոչնչացումը բուրժուազիան անւանում է անհատականութեան և ազատութեան ոչնչացում: Եւ իրաւացիօրէն: Անկասկած, գործը բուրժուայի անհատականութեան, բուրժուայի ինքնուրոյնութեան և բուրժուայի ազատութեան ոչնչացման մէջ:

Ներկայ բուրժուական արդիւնաբերական պայմանների մէջ ազատութեան տակ հասկացում է ազատ առեւտուր, ազատ գնումն և վաճառումն:

Բայց եթէ ընկնում է մանրավաճառութիւնը, ընկնում է նաեւ ազատ մանրավաճառութիւնը: Ազատ մանրավաճառութեան պաշտպանութիւնը, ինչպէս եւ առհասարակ բուրժուական մեծահնչիւն ֆրադները "գ" տութեան պաշտպանութեան մասին, այդ բոլորը միաբնուեն միայն կաշկանդւած մանրավաճառի, միջին դարերի ճորտացած քաղաքացու վերաբերմամբ և ոչ թէ մանրավաճառութեան, բուրժուական արդիւ-

նազործական պայմանների և նոյն իրեն, բուրժուազիայի, կոմունիստական ոչնչացման վերաբերմամբ:

Դուք սարսափում էք նրանից, որ մենք կամենում ենք ոչնչացնել անհատական/ սեփականութիւնը: Բայց գոյութիւն ունեցող ձեր հասարակութեան ինքնասանրորդականի համար նա ոչնչացած է: Նա գոյութիւն ունի հէնց այն պատճառով, որ այդ ինքնասանրորդականի համար գոյութիւն չունի: Ուրեմն, դուք մեղադրում էք մեզ նրա մէջ, որ մենք կամենում ենք ոչնչացնել մի սեփականութիւն, որի գոյութեան անհրաժեշտ նախապայմանը հասարակութեան ահաբեկի մեծամասնութեան սեփականազրկութիւնն է:

Մի խօսքով, դուք մեղադրում էք մեզ նրա մէջ, որ մենք կամենում ենք ոչնչացնել ձեր սեփականութիւնը: Անկասկած, մենք կամենում ենք այդ:

Այն բոլորից, երբ աշխատանքն անկարող կը լինի այլ եւս վերածւել կապիտալի, գրամի, հոյսային հասոյթի, կարճ: մենամտառի ենթարկւած հասարակական ոյժի, այսինքն այն բոլորից, երբ անհատական սեփականութիւնը կը դադարէ այլ եւս փոխւելու բուրժուական սեփականութեան, այդ բոլորից, յայտարարում էք դուք, մարդկային անհատը ոչնչացած կը լինի:

Ուրեմն դուք իրատուականում էք, որ անհատի տակ դուք հասկանում էք միայն բուրժուային, բուրժուական սեփականատիրոջը: Անկասկած, այդ անձնաւորութիւնը եւս պէտք է ոչնչացի:

Կոմունիզմը չի գրկում ոչ սքին հասարակական արդիւնքները իւրացնելու իրաւունքից, նա միայն թոյլ չի տալիս այդ իւրացման միջոցով հպատակեցրնելու օտարի աշխատանքն:

Առարկում են, որ անհատական սեփականութեան ոչնչացումից յետոյ կը դադարէ ամեն գործունէութիւն և կը տիրէ ընդհանուր ծուլութիւն:

Ըստ դրա, բուրժուական հասարակութիւնը, իր անգործութեան շնորհիւ, վաղուց արդէն պէտք է խորտակւած լինէր, որովհետեւ նրանք, որոնք նրա մէջ աշխատում են, ոչինչ չեն վաստակում, իսկ նրանք, որոնք վաստակում են չեն աշխատում: Ամբողջ տարակուսանքը բլխում է հետեւեալ կրկնութիւնից. չկայ վարձու աշխատանք այնտեղ, ուր այլ եւս կապիտալ չկայ:

Բոլոր այն առարկութիւնները, որոնք ուղղւած են նիւթական արդիւնքների կոմունիստական իւրացման, արդիւնաբերութեան դէմ, տարածւում են նոյնպէս մտաւոր արգասիքների իւրացման եւ արտադրութեան վրայ: Ինչպէս որ դասակարգային սեփականութեան ոչնչացումը բուրժուայի համար նշանակում է արդիւնաբերութեան ոչնչացումն, այնպէս էլ դասակարգային կրթութեան ոչնչացումն համազօր է նրա համար կրթութեան ոչնչացման առհասարակ:

Այն կրթութիւնը, որի կորուստը նա փաստում է, ահաբեկի մեծամասնութեան համար մի ճանապարհ է դէպի մեքենացումն:

Բայց մի վիճիք մեզ հետ, քանի որ բուրժուական սեփականութեան ոչնչացման մասին դուք դատում էք համաձայն ձեր բուրժուական հասկացողութիւնների, որ դուք ունէք ազատութեան, կրթութեան, իրաւունքի և այլն մասին: Ձեր գաղափարներն իրենք արդիւնք են բուրժուական արդիւնազորական և սեփականատիրական յարաբերութիւնների, ինչպէս որ ձեր իրաւունքը ձեր դասակարգի օրէնքի

վերածած կամքն է միայն, մի կամք, որի բովանդակութիւնը տւած է ձեր դասակարգի գոյութեան նիւթական պայմանների մէջ:

Այն աշառու գաղափարը, ըստ որի ձեր արդիւնադործական և սեփականատիրական յարաբերութիւնները դուք դարձրել էք պատմութեան և արդիւնագործութեան ընթացքում փոփոխող յարաբերութիւններից բնութեան և բանականութեան յաւիտենական օրէնք, այդ գաղափարը ընդհանուր է և բոլոր նախկին տիրապետող դասակարգերին: Այն, ինչ որ դուք ըմբռնում էք, անտիկ սեփականութեան և աւատական սեփականութեան նկատմամբ, դուք այդ չէք ըմբռնում այլ ևս բուրժուական սեփականութեան նկատմամբ:

Ընտանիքի՝ ոչնչացումն: Ամենածայրայեղ արմատականներն անգամ վրդովւում են կոմունիստներին այդ քստմենքի դիտարկութիւնից:

Ինչի՞ վրայ է յենում ժամանակակից բուրժուական ընտանիքը: Կապիտալի վրայ, մասնաւոր հարստացման վրայ: Կատարեալ զարգացած ձեռով նա գոյութիւն ունի միայն բուրժուազիայի համար. բայց նա գտնում է իր լրացումը պրօլետարների բռնի ընտանեգրկութեան և հրապարակական պոռնկութեան մէջ:

Իր այն լրացման ոչնչացման հետ կոչնչանայ բնականօրէն և բուրժուական ընտանիքը, իսկ կապիտալի ոչնչացման հետ դրանք երկուսն էլ կանհետանան:

Գո՞ւցէ դուք մեզ մեղադրէք նրա մէջ, որ մենք կամենում ենք ոչնչացնել երկխոսների շահագործութիւնը իրենց ծնողների ձեռքով: Այո, մենք խոս-

տովանում ենք այդ յանձանքը:

Բայց, ասում էք դուք, ընտանեկան կրթութիւնը հասարակականի փոխելով, մենք ոչնչացնում ենք դրանով ամենաներթական յարաբերութիւնները:

Բայց մի՞թէ ձեր տւած կրթութիւնը եւս չի որոշւում հասարակութեամբ: Հասարակական յարաբերութիւններով, որոնց մէջ դուք կրթում էք, հասարակութեան ուղղակի կամ անուղղակի միջամտութեամբ, դպրոցների կազմակերպութեամբ եւ այլն: Կոմունիստները չեն հնարել հասարակութեան միջամտութիւնը կրթութեան մէջ. նրանք փոխում են միայն այդ միջամտութեան բնաւորութիւնը, ազատելով նրան տիրող դասակարգի աղդեցութիւնից:

Բուրժուական ճոռոմարանութիւնները ընտանիքի եւ կրթութեան, ծնողների և զաւակների ներկայի յարաբերութիւնների մասին այնքան աւելի զրզւելի են դառնում, որքան աւելի խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացման շնորհիւ քայքայւում են պրօլետարների բոլոր ընտանեկան կապերը, որքան աւելի բանւորների երեխաները դառնում են առևտրի հասարակ ապրանքներ, աշխատանքի գործիքներ:

Բայց դուք կոմունիստներդ կամենում էք համայնակիւթիւն մտցնել, գոռում է մեր դէմ միարեւրան ամբողջ բուրժուազիան:

Բուրժուական տեսնում է իր կնոջ մէջ միայն արդիւնաբերող գործիք: Նա լսել է, որ արդիւնաբերութեան գործիքները պէտք է շահագործւեն համայնօրէն և մտածում է, որ կանայք եւս չալիտի խուսափեն համայնացման վիճակից:

Նա չի էլ կասկածում, որ խնդիրն հէնց այն դրութեան վերացման մէջ է, երբ կանայք արդիւնա-

բերող գործիքներ են բացառապէս :

Իհարկէ, մեր բուրժուաների բարձր բարոյական սարսափը կօմունիստների կարծեցեալ պաշտօնական համայնականութեան առաջ միայն ծիծաղի արժան կարող է լինել : Կօմունիստները կարիք չունեն համայնականութիւն մտցնելու — նա գրեթէ միշտ գոյութիւն է ունեցել :

Չբաւականանալով նրանով, որ իրենց պրօլետարները կանայք և աղջիկները գտնուում են սեփական տրամադրութեան տակ — չենք խօսում դեռ պաշտօնական պոռնկութեան մասին — մեր բուրժուաները գտնում են գլխաւոր հաճոյքը իրենց ամուսինների փոխադարձաբար հրապուրելու մէջ :

Իրականութեան մէջ բուրժուական ամուսնութիւնը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ համայնականութիւն : Կօմունիստներին ամենաշատը կարող են մեղադրել ներա մէջ, որ կեղծիքով քողարկւած համայնականութեան փոխարէն նրանք կամենում են մտցնել պաշտօնական, անկեղծ համայնականութիւն :

Ինքնըստինքեան հասկանալի է իհարկէ, որ ներկայ արգիւնաբերական յարաբերութիւնների ոչընչացման հետ, կոչնչանայ նաեւ նրանցից առաջացող համայնականութիւնը, այսինքն կանհետանայ պաշտօնական և ոչ պաշտօնական պոռնկութիւնը :

Յետոյ, կօմունիստներին մեղադրում են նրա մէջ, որ նրանք իբր թէ կամենում են ոչնչացնել հայրենիքը, ազգութիւնը :

Աշխատաւորները հայրենիք չունեն : Չի կարելի խլել նրանցից այն, ինչ որ նրանք չունեն : Քանի դեռ պրօլետարիատը ձգտէ նւաճել քաղաքական իշխանութիւն, հասնել ազգային դատարարի աստիճանին եւ կազմակերպել ինքզինքն իրեն ազգ, այնքան դեռ նա

կը մնայ ազգային, թէպէտեւ մի ոչ դէպքում բուրժուազիայի իմաստով :

Ազգային սահմանափակութիւնը և ժողովրդների մէջ եղած հակադրութիւնները աւելի և աւելի են անհետանում արդէն իսկ բուրժուազիայի զարգացման, առեւտրի ազատութեան, համաշխարհային վաճառանոցի, ինդուստրիական արտադրութեան միակերպութեան և նրանց համապատասխան կենսական յարաբերութիւնների հետ :

Պրօլետարիատի տիրապետութիւնը դեռ աւելի կանհետացնէ նրան : Առնւազն քաղաքակրթւած երկրների միացած գործունէութիւնը նրա աղատագրութեան առաջին պայմաններից մէկն է :

Այն չափով, որ չափով կոչնչանայ մի անհատի հարստահարութիւնը միւսի միջոցով, այդ չափով կոչնչանայ և մի ազգի հարստահարութիւնը մի այլ ազգի միջոցով :

Ազգութեան սահմանում գոյութիւն ունեցող դատարարային հակադրութիւնների անկման հետ, կընկնի և ազգերի փոխադարձ թշնամական վերաբերմունքը :

Բոլոր մեղադրանքները, որոնք ուղղւած են կօմունիստների դէմ՝ կրօնական, փիլիսոփայական եւ իդէօլոգիական հայեցակէտներից, արժանի չեն աւելի մանրամասն քննութեան :

Մի թէ շատ խորիմացութիւն է հարկաւոր հասկանալու, որ մարդկանց գոյութեան պայմանների, նրանց հասարակական յարաբերութիւնների, նրանց հասարակական գոյութեան հետ փոխուում են և նրանց հասկացողութիւնները, հայեցողութիւնները, գաղափարները, մի խօսքով նրանց ամբողջ գիտակցութիւնը

Ի՞նչ է ապացուցում գաղափարների պատմութիւնը, բայց եթէ ոչ այն, որ մտաւոր արտադրութիւնը փոխւում է նիւթական արտադրութեան հետ: Մի որեւէ ժամանակի իշխող գաղափարները եղել են միշտ այդ ժամանակի տիրապետող դասակարգի գաղափարները:

Ոտում են գաղափարների մասին, որոնք յեղափոխում են մի ամբողջ հասարակութիւն. դրանով արտայայտում են միայն այն փաստը, որ հին հասարակութեան մէջ գոյացել են էլեմենտներ նոր հասարակութեան համար, որ հին կենսական պայմանների կործանման հետ զուգընթացաբար կատարւում է եւ հին գաղափարների կործանումը,

Հին աշխարհի անկման պահին հին կրօնները յաղթահարւեցին քրիստոնէական կրօնի կողմից: Երբ 18-րդ դարում քրիստոնէական գաղափարները տեղի տւին լուսաւոր գաղափարներին, աւատական հասանակւայ յեղափոխական բուրժուազիայի դէմ: Ողճի եւ կրօնի աղատութեան գաղափարները արտայայտում էին միայն ազատ մրցութեան տիրապետութիւնը քիտութեան աշխարհում:

«Սակայն, կասեն մեզ, կրօնական, բարոյագիտական, փիլիսոփայական, քաղաքական, իրաւական և այլ գաղափարները, փոխւել են անտարակոյս պատմական զարգացման ընթացքում: Իսկ կրօնը, բարութիւնը, իրաւունքը այդ փոփոխութեան ընթացքի մէջ կայուն են մնացել:

«Բացի այդ, կան յաւիտենական ճշմարտութիւններ, ինչպէս ազատութիւնը, արդարութիւնը և

այլն. որոնք ընդհանուր են բոլոր հասարակական դրութիւնների համար: Իսկ կոմունիզմը վերացնել է կամենում յաւիտենական ճշմարտութիւնները. նա վերացնում է կրօնը, բարոյականութիւնը, փոխարէն նրանց վերանորոգելու, ուրեմն, նա հակասում է մինչայժմեան ամբողջ պատմական զարգացմանը»:

Ինչի՞ է յանգում այդ մեղադրանքը: Մինչայժմեան բոլոր հասարակութիւնների պատմութիւնը շարժւել է դասակարգային հակադրութիւնների մէջ, որոնք արտայայտւել են միայն զանազան պատմական շրջաններում տարբեր ձեւերով: Ինչ ձեւով էլ արտայայտւէին այդ հակադրութիւնները, այնուամենայնիւ հասարակութեան մի մասի հարստահարութիւնը միւսի միջոցով ընդհանուր փաստ է բոլոր անցեալ դարերի համար: Զարմանալի չէ ուրեմն, որ բոլոր դարերի ընթացքում հասարակական գիտակցութիւնը, շնայելով իր բոլոր բաղձօրինակութեանը և տարբերութեանը, շարժւում է միշտ որոշ ընդհանուր ձեւերի մէջ, գիտակցութեան ձեւերի, որոնք, կը շքանան միանգամայն միայն դասակարգային հակադրութիւնների կատարեալ անհետացմամբ:

Կոմունիստական յեղափոխութիւնը խզում է ամենատարմատական կերպով հնից ժառանգած սեփականատիրական յարաբերութիւնների հետ. ուրեմն զարմանալի չէ, որ իր զարգացման ընթացքում նա խզելու է ամենատարմատական կերպով և ժառանգած գաղափարների հետ:

Բայց թողնենք բուրժուազիայի մեղադրանքները կօհուներդմի դէմ:

Վերը արդէն մենք տեսանք, որ բանւորների յեղափոխութեան մէջ առաջին քայլը լինելու է պրո-

լեաարիատի բարձրացումը մինչեւ տիրող դասակարգի աստիճանը և դէմօկրատիայի հաստատումը :

Պրօլետարիատը կօդաւի իր քաղաքական տիրապետութիւնից նրա համար, որպէսզի քայլ առ քայլ խլէ բուրժուազիայից նրա ամբողջ կապիտալը, կենտրոնացնէ արդիւնադործութեան բոլոր գործիքները պետութեան, այսինքն իրրեւ ի խող դասակարգ կազմակերպւած պրօլետարիատի ձեռքում և ըստ կարելւոյն արագ բազմապատկէ արդիւնադործական ոյժերը :

Սկզբում դա կարող է բնականաբար կատարուել միայն բռնի միջամտութեամբ սեփականութեան իրաւունքի և բուրժուական արդիւնադործական յարաբերութիւնների մէջ, ուրեմն այնպիսի միջոցներով, որոնք տնտեսապէս անբաւարար եւ խախտւած են թըւում, բայց որոնք շարժման ընթացքում իրենք իրենց գերազանցում են և անխուսափելի են, իբրեւ միջոցներ, արդիւնադործութեան եղանակի յեղաշրջման համար :

Ձանազան երկրների համար այդ միջոցները, բնականաբար, պէտք է տարբեր լինեն :

Սակայն ամենաքաղաքակիրթ երկրների համար կարող էին գրեթէ ընդհանուր գործադրութիւն գտնուել հետեւեալ միջոցները :

1. Հողային սեփականութեան էքսպրօպրիացիան եւ հողային հասցիթի գործադրութիւնը պետական ծախքերի համար :

2. Ուժեղ պրօկրէսիւ-եկամտային հարկը :

3. Ժառանգութեան իրաւունքի ոչնչացումը :

4. Բոլոր դուրս գալթողների եւ խաւարարների սեփականութեան արքունադրաւումը :

5. Կրեդիտի կենտրոնացումը պետութեան ձեռքում՝ ազգային բանկի, պետական կապիտալի եւ լիակատար մենաշնորհի միջոցով :

6. Փոխադրութեան միջոցների կենտրոնացումը պետութեան ձեռքում :

7. Ազգային գործարանների եւ արդիւնաբերող գործիքների բազմացումը. բոլոր հողերի ոռոգումը և մշակումի բնդհանուր նախագծով :

8. Հաւասարապէս պարտադիր աշխատանք բոլորի համար. արդիւնաբերող գնտերի հաստատութիւնը, մանաւանդ երկրագործութեան համար :

9. Երկրագործական եւ արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների միացումը. քաղաքի եւ գիւղի մէջ գոյութիւն ունեցող տարբերութիւնների վերացումը :

10. Բոլոր երեխաների համար ձրի եւ հասարակական կրթութիւն : Երեխաների գործարանական աշխատանքի ներկայ ձեւի ոչնչացումը : Կրթութեան եւ նիւթական արդիւնաբերութեան միացումը եւ այլն :

Երբ զարգացման ընթացքում դասակարգային տարբերութիւնները կանհետանան և արդիւնադործութիւնը կը կենտրոնանայ միաւորւած անհատների ձեռքում, այն ժամանակ հասարակական իշխանութիւնը կը կորցնի իր քաղաքական բնաւորութիւնը : Իր իսկական նշանակութեամբ, քաղաքական իշխանութիւնը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ մի դասակարգի կազմալուծւած իշխանութիւն՝ մի այլ դասակարգ ճնշելու համար : Երբ բուրժուազիայի դէմ մղւող կռիւ մէջ պրօլետարիատը անհրաժեշտաբար կազմակերպւի իբրեւ դասակարգ, յեղափոխութեան միջոցով դարձնի ինքզինքն իշխող դասակարգ եւ՝ որպէս իշխող դասակարգ՝ բռնութեամբ ոչնչացնէ հին արդիւնադործա-

կան յարաբերութիւնների հետ կոչնչացնէ եւ դասակարգային հակադրութիւնների գոյութեան նախապատճառները, դասակարգերն ընդհանրապէս եւ դրանով սեփական դասակարգի իշխանութիւնը:

Հին բուրժուական հասարակութեան փոխարէն, իր դասակարգերով եւ դասակարգային հակադրութիւններով, ասպարէզ կգայ մի ասօցիացիա, ուր իւրաքանչիւր անհատի ազատ զարգացումը կը կազմի բոլորի զարգացման անհրաժեշտ նախապայմանը:

ՍՕՅԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԵՒ ԿՕՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

1) Յետադիմական Սօցիալիզմ

ա) Ֆեոդալական Սօցիալիզմ

Ֆրանսիական եւ Անգլիական ազնւականութիւնը՝ ըստ իր պատմական դրութեան, կոչւած էր պարսաւագիրներ սարքելու ժամանակակից բուրժուական հասարակութեան դէմ: 1830 թւականի Յուլիսեան Ֆրանսիական յեղափոխութեան, ինչպէս եւ Անգլիական շարժման ժամանակ՝ ի նպատու պարլամենտական բէֆօրմների, նա մի անգամ եւս յաղթւել է իր համարատելի դարձած այդ նորեկի ձեռքից: Լուրջ քաղաքական կռիւ մասին այլ եւս խօսք չէր կարող լինել: Նրա համար մնում էր միայն գրականական կռիւ: Բայց գրականութեան ասպարիզում եւս անհնարին էին դարձել վերահաստատութեան ժամանակի հին ճոռումարանութիւնները: Համակրութիւն ձեռք բերելու համար ազնւականութիւնը պէտք է արտաքուստ աչքաթող անէր իր սեփական շահերը եւ կազմէր իր ամբողջականագիրը բուրժուազիայի դէմ միայն շահագործող բանոր դասակարգի շահերի անունից: Նա մեծ զւարճութիւն էր զգում մրմնջալու իր նոր տիրոջ ականջին նախատինքի երգեր եւ շատ թէ քիչ աղետալի մարգարէութիւններ:

Այդպիսով ծագեց աւատական սօցիալիզմը. կէս մրմունջ, կէս պատկեր, կէս անցեալի արձա-

գանք, կէս սպառնալիք ապագային. սօցիալիզմ, որը մերթ ընդ մերթ շանթում էր բուրժուազիային իր կծու, ուժեղ ու սրամիտ դատողութեամբ, բայց որը իր անընդունակութեամբ՝ ըմբռնելու նորագոյն պատմութեան ընթացքը, միշտ ծիծաղաշարժ է միայն:

Պրօլետարիատի մուրացկանական մախաղը ներանք ճօճում էին իրենց ձեռքում իբրեւ դրօշակ, որպէսզի ժողովուրդը իրենց շուրջը խմբեն: Բայց հետեւելով նրանց, ժողովուրդը իսկոյն նշմարում էր ներանք մէջքին աւանդական ֆէօդալական զինանշանները և անպատկառ քրքիջով դէպի ամեն կողմ ցրւում:

Ֆրանսիական օրինաւորականների մի մասը եւ երիտասարդ Անգլիան ամենից լաւ խաղացին այդ կատակերգութիւնը:

Երբ ֆէօդալներն ապացուցում են, որ իրենց շահագործութեան եղանակը տարբեր է եղել բուրժուական շահագործութեան եղանակից, նրանք մոռնում են, որ իրենք շահագործել են բոլորովին տարբեր և այժմ արդէն հնացած հանգամանքների եւ պայմանների մէջ: Երբ նրանք ապացուցում են, որ իրենց տիրապետութեան տակ ժամանակակից պրօլետարիատը գոյութիւն չուներ, նրանք մոռնում են, որ հէնց ժամանակակից բուրժուազիան մի անհրաժեշտ արգասիք էր իրենց հասարակական կազմի:

Բայց նրանք այնքան էլ չեն ծածկում իրենց քննադատութեան յետադէմ բնաւորութիւնը. նրանց գլխաւոր մեղադրանքը բուրժուազիայի դէմ կայանում է նրանում, որ բուրժուազիայի ռէժիմի տակ զարգանում է մի դասակարգ, որը պիտի օդը ցընդեցընէ հին հասարակութիւնը:

Նրանք յանդիմանում են բուրժուազիային գըլ-

խաւորապէս ոչ այն պատճառով, որ նա պրօլետարիատ է ստեղծում առհասարակ, այլ այն պատճառով, որ նա յեղափոխական պրօլետարիատ է ստեղծում:

Ուստի գործնական քաղաքականութեան մէջ նրանք մասնակցում են բանւոր դասակարգի դէմ ուղղւած բոլոր բռնութիւններին, իսկ առօրեայ կեանքում, շնայելով իրենց բոլոր մեծահնչիւն շատաբանութիւններին, մի րոպէ անգամ չեն մոռնում անձնական շահը եւ սիրոյ, հաւատարմութեան ու պատւի գաղափարները փոխարինում են բրդի, ճակընդեղի եւ արաղի հետ:

Ինչպէս տէրտէրը առաջ էր գնում միշտ ձեռք ձեռքի տւած ֆէօդալի հետ, այնպէս էլ կղերի սօցիալիզմը ֆէօդալների սօցիալիզմի հետ:

Ինչն է աւելի հեշտ, քան քրիստոնէական ասկետութեանը սօցիալիստական գոյն տալը: Մի՞թէ քրիստոնէութիւնը չէր բողոքում մասնաւոր սեփականութեան, ամուսնութեան եւ պետութեան դէմ: Մի՞թէ դրանց տեղ նա չէր քարոզում բարեգործութիւն և մուրացկանութիւն, ամուրիութիւն և մարմնի մահացումն, անապատական կեանք և եկեղեցի, քրիստոնէական սօցիալիզմը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ սուրբ ջուր, որով տէրտէրն օրհնում է ազնւականի զայրութիւնը:

բ) Մանր բուրժուակական սօցիալիզմ

Աւատական ազնւականութիւնը միակ դասակարգը չէ, որին տապալեց բուրժուազիան և որի գոյութեան նախապայմանները վնասւում ու մեռնում են ժամանակակից բուրժուական հասարակութեան մէջ: Միջնադարեան քաղաքացիութիւնը և մանր գիւ-

ղացիութեան դասը ժամանակակից բուրժուազիայի նախորդներն էին: Արդիւնաբերութեան և առեւտրի տեսակէտից թոյլ զարգացած երկրներում այդ դասակարգը դեռ քարշ է տալիս իր գոյութիւնը առաջագիմով բուրժուազիայի կողքին:

Այն երկրներում, ուր զարգացել է ժամանակակից քաղաքակրթութիւնը, առաջ է եկել—եւ որպէս բուրժուական հասարակութեան լրացուցիչ մասը, միշտ նորից ծնունդ է առնում—մի նոր մանր բուրժուազիա, որը տարուբերում է պրօլետարիատի եւ բուրժուազիայի մէջ և որի անդամները, մրցութեան շնորհիւ, նետում են անդադար պրօլետարիատի շարքերը և նկատում, որ խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացման հետ միասին մօտենում է այն ժամանակակից հասարակութեան, կանհետանան միանգամայն և կը փոխարինւեն առեւտրի, մանուֆակտուրայի եւ երկրագործութեան մէջ վերակեցունեցող եւ ծառայողներով:

Ֆրանսիայի նման երկրներում, ուր գիւղական դասակարգը կազմում է ազդարնակութեան աւելի քան կէսը, բնական էր, որ պրօլետարիատի շահերը պաշտպանող դրօշները պէտք է քննադատէին բուրժուական տեսակէտից պէտք է յարձակւէին բանւորների կուսակցութեան վրայ: Այդպէս ծագեց մանր բուրժուական սօցիալիզմը: Այդ դրականութեան պարագլուխը Սիւմօն Գիլլէն է, ու միայն Ֆրանսիայում, այլ և Անգլիայում:

Այդ սօցիալիզմը վերլուծեց ծայրայեղ սրամրտուութեամբ ժամանակակից արդիւնաբերական յարաբերութիւնների հակառակութիւնները: Նա մերկացը-

րեց տնտեսագէտների կեղծաւոր լաւատեսութիւնը: Նա ապացուցեց անհերքելի կերպով մեքենայական արդիւնագործութեան եւ աշխատանքի բաժանման քայքայիչ հետեւանքները, կապիտալների և հողային սեփականութեան կենտրոնացումը, գերարտադրութիւնը, ճգնաժամերը, մանր բուրժուաների և գիւղացիների անխուսափելի անկումը, պրօլետարիատի թշուառութիւնը, հարստութեան բաժանման մէջ տիրող հրէշաւոր անարդարութիւնները, ազգերի փոխադարձ ինքուստրիական աւերիչ պատերազմները, հին սովորութիւնների, հին ընտանեկան յարաբերութիւնների և հին ազգութիւնների քայքայումը:

Սակայն ըստ իր դրական բովանդակութեան, այդ սօցիալիզմը կամենում է կամ վերահաստատել արդիւնագործութեան և հաղորդակցութեան հին միջոցները և դրանց հետ հին սեփականատիրական յարաբերութիւնները և հին հասարակութիւնը, կամ թէ նա կամենում է նորից սեղմել զօռով արդիւնագործութեան և հաղորդակցութեան ժամանակակից միջոցները հին սեփականատիրական յարաբերութիւնների սահմանների մէջ, սահմանների, որոնց այդ միջոցները խորտակել էին, որոնց նրանք պէտք է խորտակէին: Երկու դէպքում էլ նա յետագէտ է միաժամանակ ուսուցիչական է:

Համաքարական կազմ մանուֆակտուրայի մէջ եւ նախապետական գիւղատնտեսութեան—ահաւասիկ ներս վերջին խօսքը:

Իր յետագայ զարգացման մէջ այդ ուղղութիւնը դարձաւ ադիողորմ բողոք:

գ) Գերմանական կամ «խլիսկական» սոցիալիզմը զ)

Ֆրանսիայի սոցիալիստական կոմունիստական գրականութիւնը, որ ծնունդ է առել իշխող բուրժուազիայի ճնշման տակ և այդ իշխանութեան դէմ ուղղված կռիւի գրականական տրտայալտութիւնն է կազմում, ներմուծեց Գերմանիա այն ժամանակ, երբ տեղական բուրժուազիան նոր էր սկսել իր կռիւը աւտտական ինքնակալութեան դէմ:

Գերմանական փիլիսոփաները, կէս-փիլիսոփաները և իմաստագէտները սկսեցին յափշտակութեամբ ուսումնասիրել այդ գրականութիւնը, մոռանալով միայն, որ Ֆրանսիական գրականութեան հետ միաժամանակ Ֆրանսիայի կենսական պայմանները շեն տեղափոխուել Գերմանիա: Գերմանական պայմանների հանդէպ, Ֆրանսիական գրականութիւնը կորցրեց ամեն մի անմիջական գործնական նշանակութիւն և ընդունեց զրուտ գրախանական բնաւորութիւն: Այստեղ նա արտայայտեց իրրեւ մի պարապ տեսութիւն մարդկային ճշմարիտ բնութեան մասին: Այդպէս, Ֆրանսիական առաջին յեղափոխութեան պահանջները 18-րդ դարի Գերմանական փիլիսոփաների համար

զ) Յիշեցնում ենք ընթերցողին, որ սոցիալիստական գրականութեան քննադատութիւնը Մանիֆէստի մէջ հասնում է մինչեւ 1847 թիւը: Ուստի այն բոլորը, ինչ որ աւելում է այս վերնագրի տակ «Գերմանական» սոցիալիզմի մասին, ոչ մի կերպով չի վերաբերում այժմեան Գերմանական սոցիալիզմօկրատիային:

Մ. Մ.

միտք ունէին միայն, որպէս պահանջներ ընդհանուր «գործնական» բանականութեան, իսկ Ֆրանսիական յեղափոխական բուրժուազիայի ձգտումները ներկայանում էին նրանց, ուպէս «մաքուր կամքի» օրէնքներ, իսկական մարդկային կամքի, ինչպէս նա պէտք է լինի:

Գերմանական գրական գործիչների միակ աշխատանքը կայանում է նրանում՝ համաձայնեցնել Ֆրանսիական նոր գաղափարները իրենց հին փիլիսոփայական դաւանանքի հետ, կամ աւելի ճիշտ, մընտով իրենց փիլիսոփայական հայեցակէտի վրայ, իւրացնել Ֆրանսիական գաղափարները:

Այդ իւրացումը կատարւեց նոյն ձեւով, ինչ ձեւով առհասարակ կատարւում է որեւիցէ օտար լեզուի իւրացումն, այսինքն թարգմանութեամբ:

Յայտնի է, որ հին կռապաշտական աշխարհի կլասիքական երկերը պարունակող ձեռագիրների սկզբին վարդապետները գրաւում էին անհամ պատժածքներ կաթօլիկ սրբերի մասին: Գերմանական գրական գործիչները վարւում էին Ֆրանսիական գրականութեան հետ միանգամայն հակառակը: Նրանք դնում էին իրենց փիլիսոփայական դատարկաբանութիւնները Ֆրանսիական բնագրից յետոյ: Օրինակ, փողային անտեսութեան Ֆրանսիական քննադատութեան յետեւ նրանք դնում էին «մարդկային ճշմարտութեան օտարացումն», բուրժուական պետութեան Ֆրանսիական քննադատութեան յետեւ՝ «վերայական ընդհանուրի տիրապետութեան սշնչացումն» և այլն:

Ֆրանսիական իրականութեան վերածումն այդ տեսակ փիլիսոփայական ֆրազաբանութիւնների մը-

կըրտւել է նրանց կողմից՝ իբրեւ «գործի փիլիսոփայութիւն», «Իսկական Սօցիալիզմ», «Սօցիալիզմի Գերմանական դիտութիւն», «Սօցիալիզմի փիլիսոփայական հիմնաստորոնմ» եւ այլն:

Ֆրանսիական սօցիալիստական եւ կոմունիստական գրականութիւնը կորցրել էր իր լուրջ բնաւորութիւնը: Եւ սրովհետեւ Գերմանացու ձեռքում նա դադարել էր արտայայտելու մի դասակարգի կռիւը միւսի դէմ, ուստի Գերմանացին եկաւ այն եզրակացութեան, որ նա կոչւած է լրացնելու «Ֆրանսիական միակողմանիութիւնը» եւ արտայայտելու ճշմարիտ կարիքների տեղ ճշմարտութեան կարիքը, պրօլետարիատի շահերի տեղ մարդկային էութեան շահերը, մարդու ընդհանրապէս, որը ոչ մի դասակարգի, որը առհասարակ ոչ թէ իրականութեանը, այլ փիլիսոփայական երեւակայութեան մշուշապատ եթերին է պատկանում:

Գերմանական այդ սօցիալիզմը, որ այդպէս լուրջ եւ հանդիսուոր կերպով պոռում էր իր անտաշ գպրոցական վարժութիւնների մասին, ժամանակի ընթացքում կամաց-կամաց կորցրեց իր պեղանտական անմեղութիւնը:

Գերմանական եւ մանաւանդ պրուսական բուրժուազիայի կռիւը աւատների եւ ինքնակալ միապետութեան դէմ, մի խօսքով, ազատամիտ շարժումն հետզհետէ լուրջ բնաւորութիւն ընդունեց:

«Իսկական» սօցիալիզմին ներկայացաւ այդպիսով մի ցանկալի դիպւած՝ հակադրելու սօցիալիստական պահանջները քաղաքական շարժումին, աւանդական անէծքներ կարդալու լիբերալիզմի, ներկայացուցչական պետութեան բուրժուական մրցութեան,

մամուլի բուրժուական ազատութեան, բուրժուական իրաւունքի, բուրժուական ազատութեան եւ հասարակութեան հասցէին եւ քարոզելու ժողովրդին, որ բուրժուական այդ շարժումից նա օգտւելու ոչինչ չունի եւ ենթարկւում է ամեն բան կորցնելու վտանգին: Գերմանական սօցիալիզմը մոռացել էր ժամանակին որ Ֆրանսիական քննադատութիւնը, որի անմիտ արձագանքն էր ինքը, ինկատի ունի ժամանակակից բուրժուական հասարակութիւնը՝ իրեն համապատասխան նիւթական պայմաններով եւ քաղաքական սահմանադրութեամբ, այսինքն այնպիսի նախապայմաններ, որոնց նւաճումն օրւայ խնդիրն էր Գերմանիայի համար:

Այդ սօցիալիզմը ծառայում էր Գերմանական ինքնակալ կառավարութիւններին, սրանց չըջապատող աէրաէրների, դպրոցական վարպետների, կալւածատէրերի եւ բիւրօկրատների հետ, իբրեւ մի ցանկալի խրտւիլակ՝ սպառնօրէն առաջ ընթացող բուրժուազիայի դէմ:

Նա կազմում էր մի քաղցր լրացումն մտրակային հարւածների եւ հրացանի գնդակների, որոնց միջոցով նոյն կառավարութիւնները պատասխանում էին Գերմանական բանւորների ապստամբութիւններին:

Եթէ «Իսկական» սօցիալիզմը մի դէպք էր կառավարութիւնների ձեռքում Գերմանական բուրժուազիայի դէմ, միեւնոյն ժամանակ նա արտայայտում էր անմիջապէս մի յետադէմ շահ—Գերմանական մանր բուրժուաների շահը: Մանր բուրժուազիան, որը սկսած 16-րդ դարից գոյութիւն ունի Գերմանիայում եւ զանազան ձեւերի տակ միշտ նորից երեւան է գալիս այդտեղ, կազմում է Գերմանիայում գոյութիւն

ունեցող կարգերի իսկական հասարակական հիմքը :
Նրա պահպանումը՝ պահպանումն է ներկայումս
գոյութիւն ունեցող Գերմանական կարգերի : Նա
ստեղծում է բուրժուազիայի արդիւնաբերական եւ քա-
ղաքական տիրապետութիւնից , քաջ իմանալով , որ
այդ տիրապետութիւնը մի կողմից կապիտալի կենա-
րոնացման եւ միւս կողմից յեղափոխական պիտա-
րիտի զարգացման միջոցով իրեն տնդունդ պիտի
գլորէ : Նրան թւում էր , թէ « իսկական » սօցիալիզմը
ընդունակ է մի գնդակով երկու նապաստակ սպաննե-
լու : Եւ « իսկական » սօցիալիզմը տարածում էր հա-
մաճարակի նման :

Այդ ծածկոյթը , որ գործւած էր մտադննու-
թեան անպտուղ ոտայնից , զարդարւած պերճախօս
ճոռոմարանութիւնների ծաղիկներով եւ թրջւած հիաց-
ման արտասուքներով , այդ քնքոյշ ծածկոյթը , որի
մէջ Գերմանական սօցիալիստները քօղարկում էին ի-
րենց մի ջուխտ ոսկրացած « յաւիտենական ճշմար-
տութիւնները » , նպաստում էր միայն նրանց ապ-
րանքների արագ տարածման՝ այդպիսի մի հասարա-
կութեան մէջ :

Գերմանական սօցիալիզմը իր կողմից միշտ ա-
ւելի եւ աւելի էր զգում իր կոչումը—այդ մանր
բուրժուաների մեծագօր պաշտպանը լինելու :

Նա յայտարարեց Գերմանական ազգը իրեն
նօրմալ ազգ , իսկ Գերմանացի մանր բուրժուային իր-
րեւ նօրմալ մարդ : Վերջինիս ամեն մի ստորութեան
մէջ նա տեսնում էր մի թագնւած , խոր սօցիալիս-
տական իմաստ , որի մէջ այդ ստորութիւնը ստանում
էր իր հակառակ նշանակութիւնը : Յաջորդաբար այդ-
պէս շարունակելով , նա յարձակւեց բացարձակ կեր-

պով կոմունիզմի « վայրենի , աւերիչ » ուղղութեան
դէմ եւ յայտարարեց իրեն ամեն դասակարգային կը-
ռիւններից բարձր : Քիչ բացառութեամբ , Գերմանիա-
յում տարածւած բոլոր սօցիալիստական եւ կոմունիս-
տական գրւածքները պատկանում էին այդ կեղտոտ
եւ ջլատիչ գրականութեանը : է)

2) Պահպանողական կամ բուրժուական սօցիալիզմ

Բուրժուազիայի մի մասը ձգտում է դարմանել
սօցիալական թշուառութիւնները՝ բուրժուական հասա-
րակութեան գոյութիւնը ապահովեցնելու համար :

Այդ կարգին պատկանում են . տնտեսագէտներ-
ը , ֆիլանտրօպները , մարդասէրները , բանւոր դա-
սակարգի դրութիւնը բարւոքել ցանկացողները , բա-
րեգործութիւն կազմակերպողները , անասունների
հովանաւորողները , ժուժկալութեան ընկերութիւննե-
րի հիմնադիրները եւ բազմատեսակ թղուկ ըէֆօրիս-
տօրներ : Այդ բուրժուական սօցիալիզմը մինչեւ իսկ
ամբողջ սիտաէմիներ է ստեղծել :

Իրրեւ օրինակ յիշենք Պրուդօնի « Philosophie
de la Mesere » :

Սօցիալիստական բուրժուաները ցանկանում են

է) 1848 թւականի յեղափոխական մարտիկ ար-
մատախիլ արաւ այդ գծում ուղղութիւնը եւ խնց
նրա ներկայացուցիչներից սօցիալիզմով զբաղւելու
ամեն մի եռանդ : Այդ ուղղութեան գլխաւոր ներկա-
յացուցիչը եւ կլասիքական տիպարն է Կարլ Գրիւնը :

ժողովական դարեւորջանի: Այն յեղափոխական գրականութիւնը, որը ուղեկցում էր պրօլետարիատի այդ առաջին շարժումներին, իր բովանդակութեամբ անհրաժեշտ յետագիւտական էր: Նա քարոզում էր ընդհանուր ասկետութեան եւ բիրտ հաւասարութեան հաստատումն:

Իսկական սօցիալիստական եւ կոմունիստական սխառտումները՝ Սէն-Սիմօնի, Գուրիէի, Օվէի եւ ուրիշների սխառտումները երեւան են եկել պրօլետարիատի եւ բուրժուազիայի կուրի առաջին անգարգացած շրջանում, որը մենք ներկայացրել ենք վերեւում (տես «Բուրժուաներ եւ պրօլետարներ» գլուխը):

Այդ սխառտումների հեղինակները տեսնում էին դասակարգերի միջեւ գոյութիւն ունեցող հակադրութիւնը, ինչպէս եւ իշխող հասարակութեան մէջ եղած եւ նրանք քայքայող տարրերի ազդեցութիւնը: Բայց նրանք չէին սեւեռում պրօլետարիատի մէջ ոչ մի պատմական ինքնուրոյնութիւն, նրան յատուկ ոչ մի բաղադրական չարժու:

Որովհետեւ դասակարգային հակադրութիւնների դարգացումն առաջ է գնում նոյն քայլերով, ինչ որ է արդիւնաբերութեան դարգացումը, ուստի նրանք չէին կարողանում գտնել պրօլետարիատի ազատագրութեան նիւթական պայմանները եւ փորձում էին ձեռք բերել այդ պայմանները սօցիալական գիտութեան եւ սօցիալական օրէնքների գիւտի միջոցով:

Հասարակական գործունէութեան տեղը պէտք է բռնէ նրանց անձնական հնարչական գործունէութիւնը, ազատագրութեան պատմական պայմանների տեղը պէտք է բռնէին երեւակայական պայմանները, պրօլետարիատի ինքնաբերաբար առաջ ընթացող դա-

սակարգային կազմակերպութեան տեղը՝ նրանց ծրագրով կազմուած հասարակական կազմակերպութիւնը: Գալիք համաշխարհային պատմութիւնը վճռում է նրանց համար պրօպագանդայի եւ իրենց հասարակական ծրագիրների գործնական իրականացման միջոցով:

Նրանք համոզւած են, որ իրենց ծրագիրներով պաշտպանում են գլխաւորապէս բանւոր դասակարգի շահը՝ իբրեւ ամենից շատ տառապող դասակարգի: Եւ միայն այդ ամենից շատ տառապող դասակարգի տէսակէտից գոյութիւն ունի նրանց համար պրօլետարիատը:

Դասակարգային կուրի անգարգացած ձեւը, ինչպէս եւ անձնական կենսական դրութիւնը կարծել են տալիս նրանց, որ իրենք կանգնած են այդ դասակարգային հակադրութիւններից բարձր: Նրանք կամենում են բարւոքել հասարակութեան բոլոր՝ նոյնպէս եւ ամենալաւ դրւած, անդամների կենսական դրութիւնը: Այդ պատճառով նրանք անընդհատ դիմում են, առանց խտրութեան, ամբողջ հասարակութեանը, մինչեւ անգամ առաւելապէս իշխող դասակարգին: Հարկաւոր է միայն ըմբռնել նրանց սխառտմը, որպէսզի կարելի լինի ընդունել նրան՝ իբրեւ լաւագոյն ծրագիր լաւագոյն հասարակական կազմի:

Այդ պատճառով նրանք հերքում են ամեն քաղաքական, աշխինքն ամեն յեղափոխական գործունէութիւն. նրանք կամենում են հասնել իրենց նպատակին խաղաղ ճանապարհով եւ փորձում են փոքրիկ, բնականաբար անաջող փորձերով, օրինակների զօրութեամբ, ճանապարհ բաց անել նոր հասարակական աւետարանի համար:

Ապագայ հասարակութեան երեւակայական նը-

կարագրութիւնը ծնունդ առաւ մի այնպիսի ժամանակ, երբ պրօլետարիատը դեռ զարգացած չէր, երբ նա պատկերացնում էր հեռեւապէս իր սեփական դրութիւնը միանգամայն երեւակայական գոյներով, որոնք համապատասխանում են պրօլետարիատի առաջին բնագիւղական ձգտմանը՝ միանգամայն յեղաշրջելու հասարակութիւնը:

Այդ սօցիալիստական և կոմունիստական գրեթէ անբաժանելի պարունակում են իրենց մէջ և քննադատական տարրեր: Նրանք յարձակում են գոյութիւն ունեցող հասարակութեան բոլոր հիմքերի վրայ: Այդ պատճառով նրանք պարունակում են իրենց մէջ մի վերին աստիճանի թանկագին նիւթ՝ բանւորներին լուսաւորելու համար: Նրանց գրական գրութիւններն ապագայ հասարակութեան վերաբերեալ՝ օրինակ քաղաքի եւ գիւղի միջեւ եղած հակադրութեան, ընտանիքի, մասնաւոր սեփականութեան և վարձու աշխատանքի վերացումը, հասարակական ներդաշնակութեան յայտարարումը, պետութեան վերածումն լոկ արդիւնաւոր ծախսի վարչութեան, բոլոր այդ գրութիւնները արտայայտում են միայն դասակարգերի հակադրութեան ոչնչացումը, որը հազիւ նոր էր սկսում զարգանալ և որը ծանօթ էր նրանց իր առաջին սաղմային անորոշութեան մէջ: Ուստի այդ գրութիւններն իսկ կրում են դեռ մաքուր ուսուցիչական բնուորութիւն:

Քննադատական-ուսուցիչական սօցիալիզմի եւ կոմունիզմի նշանակութիւնը դանդում է պատմական զարգացման ընթացքի հետ ներհակ յարաբերութեան մէջ: Քանի աւելի է զարգանում եւ ծաւալւում դասակարգային կռիւն, այնքան աւելի է այդ երեւակա-

յական ձգտումը՝ լինել բարձր դասակարգային կրօնից, այդ ֆանտաստիկական մաքառումը նրա դէմ, կորցնում ամեն գործնական արժէք, ամեն տեսական արդարացում: Եթէ, այդ պատճառով, այդ սխառմաների հիմնադիրները շատ կողմերից յեղափոխական էին, նրանց աշակերտներն ամեն անգամ ներկայացրելու են յետագէմ աղանդներ: Նրանք խոսօրէն դաւանում են վարպետների հին հայեացքները, առանց ինկատի առնելու պրօլետարիատի յետագայ պատմական զարգացումը: Այդ պատճառով նրանք նորից ձգնում են մեղմացնել դասակարգային կռիւն եւ անհեռացնել հակադրութիւնները: Նրանք դեռ շարունակ երազում են իրականացնել, օրինակի համար, իրենց հասարակական ուսուցիչները՝ հիմնել առանձին «Փալանտիրներ», ներքին դադութներ (Home Kolonien) հաստատել մի փոքրիկ «Իկարիա»-ը)՝ նոր երուսաղեմի այդ գրպանի հրատարակութիւնը: Եւ բոլոր այդ օգային ամբողջների կառուցման համար նրանք այդ օգային գիմեն բուրժուական սրտերի և փողի քոսկիների մարդասիրութեանը: Կամաց-կամաց նրանք ընկնում են վերը նկարագրած յետագիւղական և պաշտպանական սօցիալիստների շարքերը և տարբերում են նրանցից միայն իրենց սխառմատիկական իմաստաբա-

ը) «Փալանտիր» կոչւում էին Ֆուրիէի ծրագրած հասարակական պալատները: Home Kolonien անվանում է Օվէնը իր օրինակելի կոմունիստական հասարակութիւնները: «Իկարիա» էր կոչւում այն երեւակայական ուսուցիչական աշխարհը, որի կոմունիստական հիմնարկութիւնները նկարագրել է Կարէն:

նութեամբ ու մոլեռանդ հաւատով դէպի իրենց սօցիալական գիտութեան հրաշագործութիւնները :

Ահա թէ ինչու նրանք այդպէս զայրացած դիմադրում են բանւորների մօեն մի քաղաքական շարժումին, որը նրանց կարծիքով կարող է միայն առաջ գալ շնորհիւ կոյր անհաւատութեան դէպի այդ նոր աւետարանը :

Օվէնիստները Անգլիայում, Փուրիէրիստները Ֆրանսիայում՝ այնտեղ մաքառում են շարտիստների, այստեղ բէֆօրմի կողմնակիցների դէմ :

IV

ԿՕՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ ԴԵՊԻ

ՁԱՆԱՁԱՆ ԴԻՄԱԴՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այն ամենից յետոյ, ինչ որ ասւած է երկրորդ գլխում, կոմունիստների վերաբերմունքը դէպի արդէն գոյութիւն ունեցող զանազան բանւորական կազմակերպութիւնները ինքնըստինքեան հասկանալի է. ուրեմն պարզ է նրանց վերաբերմունքը դէպի շարտիստներն Անգլիայում և հոլային բէֆօրմի կողմնակիցները Հիւսիսային Ամերիկայում :

Նրանք կռուում են յանուն բանւոր դասակարգի մերձաւոր նպատակների եւ շահերի իրագործման, բայց նրանք պաշտպանում են ներկայ շարժման մէջ միաժամանակ և շարժման ապագան : Ֆրանսիայում

կոմունիստներն յարում են սօցիալիստական-դէմօկրատական կուսակցութեանը՝ (թ) ընդէմ պաշպանողական և արմատական բուրժուազիայի, պաշպանելով միեւնոյն ժամանակ իրաւունք՝ քննադատաբար վերաբերելու դէպի աւանդական յեղափոխական Փրազներն ու ցնորքները :

Զւիցերիայում նրանք օգնում են արմատականներին, առանց մոռանալու, որ այդ կուսակցութիւնը կազմւած է հակադրական տարրերից. մասամբ դէմօկրատ սօցիալիստներից Ֆրանսիական մտքով, մասամբ արմատական բուրժուաներից :

Լեհաստանում կոմունիստներն օգնում են այն կուսակցութեանը, որը ընդունում է հոլային յեղափոխութիւնը իբրեւ նախապայման ազգային ազատագրութեան, այն կուսակցութեանը, որը առաջ է բերել 1846 թւականին կրակովի ապստամբութիւնը :

Գերմանիայում կոմունիստական կուսակցութիւնը քայլում է բուրժուազիայի հետ, քանի սա յեղափոխական է, ընդէմ ինքնակալ միապետութեան, աւատական հոլային սեփականութեան եւ մանր բուրժուազիայի :

(թ) Այն ժամանակ Ֆրանսիայում իրեն սօցիալիստական-դէմօկրատական անւանող կուսակցութիւնը ներկայացւած էր քաղաքականութեան մէջ Լեդ-րիւ-Րօլէնի և զրականութեան մէջ Լուի Բլանի միջոցով, ուրեմն նա երկնքի նման հռու էր այժմեան Գերմանական սօցիալդէմօկրատիայից :

Բայց նա մի վարկեան անգամ չի դադարում զարգացնելու բանւորների մէջ ըստ կարելոյն պարզ գիտակցութիւն բուրժուազիայի եւ պրօլետարիատի միջեւ գոյութիւն ունեցող թշնամական յարաբերութեան վերաբերմամբ, որպէսզի Գերմանական բանւորները կարողանան այն հասարակական ե քաղաքական պայմանները, որոնց պէտք է առաջացնէ իր տիրապետութեամբ բուրժուազիան, իսկոյն եւ եթ դարձնեն իրենեւ զէնք՝ նոյն բուրժուազիայի դէմ, որպէսզի Գերմանիայի յետագէմ դասակարգերի անկումից յետոյ, անմիջապէս կօխ սկսուի հէնց իր, բուրժուազիայի դէմ:

Կոմունիստները դարձնում են իրենց գլխաւոր ուշադրութիւնը Գերմանիայի վրայ, որովհետեւ Գերմանիան գտնւում է բուրժուական յեղափոխութեան նախօրեակին եւ որովհետեւ այդ յեղաշրջումն կատարուելու է Եւրոպական քաղաքակրթութեան անհամեմատ աւելի առաջագէմ պայմանների մէջ ընդհանրապէս եւ անհամեմատ աւելի զարգացած պրօլետարիատի մասնակցութեամբ, քան Անգլիայում 17-դ եւ Ֆրանսիայում 18-դ դարում: Այդպիսով Գերմանական բուրժուական յեղափոխութիւնը կարող է պրօլետարական յեղափոխութեան անմիջական նախերգանքը լինել:

Մի խօսքով, Կոմունիստները ամենուրեք օգնում են ամեն մի յեղափոխական շարժման՝ գոյութիւն ունեցող հասարակական եւ քաղաքական պայմանների դէմ:

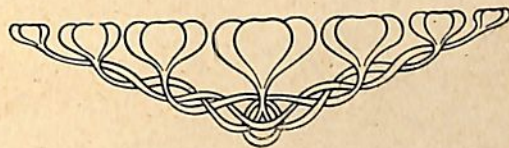
Իսկ այդ շարժումների մէջ նրանք տալիս են առաջին տեղը սեփականութեան խնդրին—անկախ նըրանցից, թէ ի՞նչ շարժում է նա զարգացած—որպէս

շարժման հիմնական խնդրի:

Վերջապէս Կոմունիստները աշխատում են ամենուրեք միութիւն եւ համերաշխութիւն հաստատել բոլոր երկրների աամկաւարական կուսակցութիւնների մէջ:

Կոմունիստները ամօթ են համարում թագցնել իրենց հայեացքները եւ գիտաւորութիւնները: Նրանք յայտարարում են բացարձակ կերպով, որ իրենց նըպատակներին կարող են հասնել միայն միջաշփման ամբողջ հասարակական կազմի բոնի ապալումով: Թող իշխող դատակարգերը զոգան Կոմունիստական յեղափոխութեան առաջ: Նրա մէջ պրօլետարները սչինչ հոսնեն կորցնելու, բացի իրենց շղթաներից: Իսկ ձեռք կը բերեն մի ամբողջ աշխարհ:

Պրօլետարներ բոլոր երկիրների՝ միասցե՛ք

ՀՐԱՏԱՐ ԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- I — «Պատերազմի և Հայրենասիրութիւն»
Ա. Պէնզն, Թարգ. Գ. Տումանյան 5. Սենթ
II — «Ներկայ պատերազմի պատմա-անու-
սական պատճառները» Տօթթ. Ա. Բեկբրման
Թարգ. Ռուսերէնէ Պոնոմայի Աղամեան 10 Ոթ.
III — «Մրադիր մեծամասնականներու-
կամուրջներու» Թարգ. Նոր Հասանք

» » » Պրակ Ա. 10 սենթ

» » » Պրակ Բ. 10 սենթ

ՊԱՏՐԱՍԵՆ ՀՐԱՏԱՐ ԱԿՈՒԹԵԼՈՒ

- I — » » » Պրակ Գ.
» » » Պրակ Դ.
» » » Պրակ Ե.
» » » Պրակ Զ.

ԳԻՆ - 25 - ՍԵՆԹ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0180277

